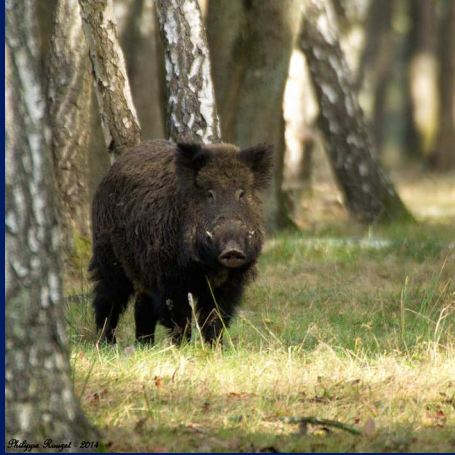

Wilde zwijnen op weg in Nederland

Adriaan Guldemon
Wim Dijkman
Dirk Keuper

Wilde zwijnen op weg in Nederland

Analyse van ontwikkelingen in waardering, schade en risico's en aanbevelingen voor beleid en uitvoering

Onderzoek in opdracht van het Faunafonds

Auteurs   Adriaan Guldemon, Wim Dijkman, Dirk Keuper

Foto's kapt: Philippe Rouzet (wild zwijn)
Faunafonds (schade)

© Maart 2015, CLM 873

CLM Onderzoek en Advies

Postbus:

Postbus 62
4100 AB Culemborg

Bezoekadres:

Gutenbergweg 1
4104 BA Culemborg

T 0345 470 700

F 0345 470 799

www.clm.nl

Inhoud

Projectresultaat in het kort	4
Samenvatting, conclusies en aanbevelingen	5
1 Inleiding	9
1.1 Aanleiding onderzoek	9
1.2 Opdracht	10
1.3 Dankwoord	10
2 Aanpak	11
2.1 Litteratuuronderzoek	11
2.2 Interviews	11
2.3 Deskundigenbijeenkomst	11
3 Waardering	12
3.1 Recreatie	12
3.2 Natuur	13
3.3 Jacht	13
3.4 Landbouw	13
3.5 Conclusies	13
4 Verspreiding en trend	15
4.1 Huidige verspreiding	15
4.2 Schadegegevens als indicator trend	18
4.3 Conclusies	19
5 Schade	20
5.1 Landbouw	20
5.2 Verkeer	22
5.3 Conclusies	24
6 Risico's van dierziekten	25
6.1 Dierziekten en wilde zwijnen	25
6.2 Conclusies	28
7 Beperken schade en risico's	29
7.1 Wering en verjaging	29
7.2 Populatieregulatie	30
7.3 Jachtmethoden	31
7.4 Conclusies	32
8 Samenwerken in beheer	33
8.1 Actoren in het beheer van wilde zwijnen	33
8.2 Wilde zwijnen tafels	34
8.3 Samenwerken	34
8.4 Conclusie	35

9 Aanbevelingen voor beleid	36
9.1 Aanbevelingen voor ruimtelijk beleid	36
9.2 Aanbevelingen voor strategie van populatiebeheer	37
9.3 Aanbevelingen voor proces en communicatie	37
9.4 Wilde Zwijnen Akkoord?	38
9.5 Conclusies	38
Bronnen	39
Bijlage 1 Deelnemers deskundigenbijeenkomst	41
Bijlage 2 Verslag van deskundigenbijeenkomst	42

Projectresultaat in het kort

Maak regionaal beleid met draagvlak voor wilde zwijnen

Het nulstandbeleid werkt niet. Wilde zwijnen weten hun weg te vinden in Nederland, ondanks soms aanzienlijke inspanningen. Deze studie laat de uitbreiding zien van de populatie wilde zwijnen in het agrarische gebied en de daarmee gepaard gaande stijging van de schade aan de landbouw.

Wilde zwijnen worden door natuurbeschermers, jagers en recreanten gewaardeerd, onder anderen omdat ze de dynamiek in natuurgebieden vergroten. Al is de keerzijde bij een hoge dichtheid in natuurgebieden dat andere biodiversiteitswaarden achteruit (kunnen) gaan.

In gebieden met een grote dichtheid aan varkenshouderijen zijn de gevolgen van een besmetting van wilde zwijnen met een EU-bestrijdingsplichtige dierziekte (zoals klassieke en Afrikaanse varkenspest) zeer groot, ondanks dat het risico hierop zeer gering is.

Deze verschillende belangen moeten integraal worden afgewogen door de provincies, die voor dit beleid aan de lat staan. Integreer daarom het nulstandsbeleid in een specifiek ruimtelijk beleid waarin partijen afspraken maken, in bijvoorbeeld regionale zwijnen tafels, over enerzijds gebieden waarin nulstandsbeleid feitelijk leefgebiedenbeleid wordt en anderzijds gebieden waar het nulstandsbeleid standvastig wordt nageleefd, bijvoorbeeld in gebieden met een hoge intensiteit aan gehouden varkens. Borging van dit beleid is essentieel. Als het beleid voor wilde zwijnen integraal en daarmee ruimtelijk expliciet wordt gemaakt ligt een afweging binnen het provinciale ruimtelijk beleid voor de hand.

Samenvatting, conclusies en aanbevelingen

1. Waardering

Het wild zwijn is een gewaardeerd publiekstrekker en zorgt voor extra biodiversiteit in de natuur. Het heeft drie leefgebieden in Nederland waar hij zich relatief ongestoord kan ontwikkelen: De Veluwe, de Meinweg en Meerlebroek. Daarbuiten komt hij in toenemende mate voor in andere natuurgebieden, met name in de provincies die direct grenzen aan natuurgebieden in Duitsland en België.

Zwijnen hebben zowel een positief (dynamiek, open plekken) als een negatief effect op natuurwaarden, afhankelijk van soort gebied (voedselrijk of –arm), grootte en de aanwezigheid van kwetsbare populaties van planten (orchideeën) of dieren (bijv. hagedis). Natuurlijke bosverjonging wordt bij hoge dichtheden belemmerd. De beoordeling of zwijnen schade aanrichten in natuurterreinen is afhankelijk van de natuurvisie van de natuurbeheerder.

Conclusie 1: Gelet op de publiekswaardering, is een populatiebeheer gewenst dat tegelijkertijd uiterst effectief is en de verstoring van de populaties tot een minimum beperkt. Dit geldt zowel binnen als buiten de leefgebieden.

2. Aantals- en schadeontwikkeling

Het aantal wilde zwijnen buiten de leefgebieden is de afgelopen jaren toegenomen. Met name in de gebieden midden en zuid Limburg, het zuidoosten van Noord-Brabant en noordwest Veluwe heeft dit geleid tot meer schade. Deze toename in aantallen zien wij eveneens in de aangrenzende landen. Gelet op de grote hoeveelheden beschikbaar en bereikbaar voedsel (landbouwgewassen) buiten de leefgebieden en niet overal effectief populatiebeheer, mag verwacht worden dat de aantalsontwikkeling doorzet. Alleen een intensievere populatiebeheersing kan het aantal verminderen.

De werkelijke schade blijft achter bij de getaxeerde schade, te meer daar nu door het Faunafonds een behandelbedrag per melding is opgevoerd (oktober 2014) naast het al bestaande eigen risico en de drempelvergoeding. Daardoor is aannemelijk dat - in ieder geval - de kleinere schades niet meer worden gemeld. Ook de schade aan particuliere gronden (tuinen, golfbanen e.d.) is niet opgenomen in de schadestatistieken.

Conclusie 2: De verspreiding van het wild zwijn is op basis van waarnemingen en van schademeldingen in de periode 2002-2013 aanzienlijk toegenomen. Het is aannemelijk dat de populatie – buiten de leefgebieden – ook is toegenomen.

De schade veroorzaakt door wilde zwijnen is toegenomen, zowel wat betreft het totale schadebedrag als in de verspreiding van de schade. De zwijnenschade is veelal geconcentreerd op een beperkt aantal plaatsen waar grote schade ontstaat en kan daardoor provinciaal aanzienlijk zijn. De uitgekeerde schade neemt toe in met name Noord-Brabant en Limburg.

Aanbeveling 1: Beperking van de uit te keren schade vraagt om een intensievere en effectievere beperking van populatiegroei.

3. Aanrijdingen

Het aantal gemelde aanrijdingen met wild zwijn is relatief hoog en neemt in Gelderland en (mogelijk) Limburg af, maar neemt toe in Noord-Brabant. In Gelderland heeft het plaatsen van rasters wellicht bijgedragen aan de afname. Het gevolg van de aanrijdingen is vooral blik schade, een enkele keer persoonlijk letsel. De schade die wilde zwijnen in het verkeer veroorzaken is onbekend, maar een schatting van de materiele schade ligt tussen de 0,5 en 1,5 mln. per jaar, een vijfvoud van de schade in de landbouw. Er worden initiatieven genomen om nieuwe waarschuwingssystemen voor groot wild te testen.

Conclusie 3: Er zijn regelmatig aanrijdingen met wilde zwijnen. Maatregelen om aanrijdingen te voorkomen lijken effectief in Gelderland.

4. Dierziekten

Gehouden varkens en wilde zwijnen behoren tot dezelfde soort (*Sus scrofa*) en zijn gevoelig voor dezelfde ziekten. Bij onderlinge contacten, direct of indirect, kunnen ziektekiemen worden overgedragen van wild zwijn naar gehouden varken of *vice versa*. Op dit moment is Nederland vrij van alle zogenoemde bestrijdingsplichtige ziekten, zowel bij gehouden varkens als wilde zwijnen. De kans dat op dit moment wilde zwijnen besmet raken met besmettelijke ziektes zoals klassieke en Afrikaanse varkenspest (KVP en AVP) is zeer gering, te meer daar de wilde zwijnen in de ons omringende landen nu vrij zijn van deze ziekten.

Als zich een situatie voordoet dat wilde zwijnen besmet zijn met KVP of AVP moet dit worden gemeld bij de EU en de World Organisation for Animal Health (OIE). Dat kan betekenen dat er in een gebied maatregelen voor gehouden varkens worden ingesteld, ook al heeft er (nog) geen transmissie plaatsgevonden. Het gaat om een kleine kans die grote gevolgen kan hebben, m.n. in gebieden met hoge dichtheden van gehouden varkens. Gelet op de behoefte aan flexibiliteit voor het bestaande 'nulstandsbeleid', ligt het voor de hand om de intensiteit van de bestrijding van het wild zwijn af te laten hangen van de dichtheid aan gehouden varkens. Dat hangt ook af van de preventiemaatregelen die partijen kunnen nemen.

Conclusie 4: De kans dat wilde zwijnen besmet raken met KVP en AVP is zeer klein. Wanneer in gebieden met een hoge dichtheid van gehouden varkens een van deze ziekten toch bij wilde zwijnen optreedt zijn de gevolgen zeer groot en ingrijpend.

Aanbeveling 2: Naarmate de dichtheid aan gehouden varkens groter is, moet er actiever worden ingezet op realisatie van de nulstand van wilde zwijnen.

5. Populatiebeheer

Het populatiebeheer staat in dienst van het beheersen van de landbouwschade en verkeersveiligheid en daarmee van een gecontroleerde populatieontwikkeling. Er is een onderscheid tussen populatiebeheer binnen leefgebieden en daarbuiten. Buiten de leefgebieden is een andere benadering nodig, te meer daar de groei van de populatie – dankzij het grotere voedselaanbod – aanzienlijk hoger is buiten de leefgebieden. Voor een effectief beheersen van de populatie moet een groter aandeel jonge dieren uit de populatie worden verwijderd. Voor de rust in een gebied kan de aanzit-drukjacht een belangrijke extra mogelijkheid zijn om minder frequent te hoeven jagen en meer daarmee rust in het veld te creëren.

Aanbeveling 3: Effectief populatiebeheer buiten de leefgebieden vraagt om afschieten van relatief meer jonge dieren.

Aanbeveling 4: Het toepassen van aanzit-drukjacht is een noodzakelijke aanvulling op de bestaande jachtmethoden om effectief populatiebeheer uit te kunnen voeren buiten de leefgebieden.

6. Ruimtelijk beleid

Het belangrijkste beleidsinstrument is op dit moment het ‘Nulstandsbeleid’. In de praktijk betekent dit dat de wilde zwijnen geschoten *mogen* worden. Het recht bestaat. Het is niet verplicht. Daarmee is het nulstandsbeleid een ‘open einde’ regeling. De populatie kan zich ontwikkelen en dat gebeurt in de praktijk omdat het wild zwijn wordt gewaardeerd om allerlei redenen. In de balans zoeken tussen risico en waardering stellen wij voor om een aanvullend zoneringsbeleid te ontwikkelen. Die zonering bestaat inhoudelijk uit twee mogelijkheden; (1) Leefgebied en (2) Nulstandbeleid standvastig. De laatste categorie zijn gebieden waar om welke reden dan ook in principe geen zwijnen mogen voorkomen. Dus actief bejagen, wetende dat het laatste wild zwijn niet kan worden geschoten. De inhoudelijke criteria voor leefgebieden sluiten aan op die van de kansencarta voor Wild zwijnen uit 2010. De ruimtelijke criteria van die kansencarta zijn aangevuld met criteria zoals het vermijden van gebieden met een hoge dichtheid aan gehouden varkens, een hoge verkeersintensiteit en bebouwing. Een dergelijke verruiming van de leefgebiedenbenadering is alleen acceptabel als er in een zone rond het leefgebied heen 100% schadevergoeding mogelijk is.

Aanbeveling 5. Integreer het nulstandsbeleid in een specifiek ruimtelijk beleid waarin partijen afspraken maken over enerzijds gebieden waarin nulstandsbeleid feitelijk leefgebiedenbeleid wordt en anderzijds gebieden waar het nulstandsbeleid standvastig wordt nageleefd. Het gaat dan om gebieden met een hoge intensiteit aan gehouden varkens, verkeersbewegingen en/of bebouwing.

7. Lokaal niveau voorop

In de beheersing van de populatie tekent zich een verschuiving in aansturing af. Waar discussies op het hogere schaalniveau niet altijd leiden tot aanvaarde besluitvorming, ontstaan er lokaal initiatieven om vanuit waardering en schade/risico's lokaal actie te ondernemen. De kritische succesfactor is dat alle grondeigenaren zich committeren aan de acties die leiden tot beheersing van de populatie. Deze lokale benadering is als vanzelf ontstaan en krijgt gaandeweg meer erkenning van provinciale overheden. Dat wil niet zeggen dat deze benadering op andere schaalniveaus door diezelfde partijen wordt erkend en gestimuleerd. Een legitimering van deze lokale benadering en borging vanuit de hogere schaalniveaus is nodig om lokaal op grotere schaal effectiever te zijn.

Aanbeveling 6. Geef de ruimte aan de lokale wilde zwijnen overleggen, de zwijntafels. Faciliteer de processen die daar ontstaan op de hogere schaalniveaus (zie andere aanbevelingen). Zorg voor de borging van de afspraken.

8. Integrale afweging

Het faunabeleid is gedecentraliseerd. Het is onderdeel geworden van het provinciale (natuur)beleid. Tegelijkertijd is er een dierziektebeleid op nationaal niveau. Gelet op de integrale afweging die wordt gemaakt (natuur, verkeersveiligheid, landbouw) en de zonering die dat met zich meebrengt, ligt het voor de hand om deze afweging te maken binnen het ruimtelijk beleid van de provincies. Dat versterkt het gezag van het ontwikkelde beleid en de borging daarvan.

De nieuwe natuurwet, de decentralisatie van natuurbeleid en –uitvoering en de zich ontwikkelde wild populaties zijn wellicht aanleiding om in de relevante provincies het beleid voor faunabeheer te herijken. In deze herijking kan de veranderende werkelijkheid voor wilde zwijnen worden opgenomen.

Aanbeveling 7. Als het beleid voor wilde zwijnen ruimtelijk expliciet wordt gemaakt ligt een afweging binnen het provinciale ruimtelijk beleid voor de hand.

1

Inleiding

1.1 Aanleiding onderzoek

Nadat het laatste wild zwijn in Nederland in 1826 het leven had gelaten door menselijk ingrijpen, heeft Prins Hendrik ze in 1907 weer ingevoerd in de Kroondomeinen. Het voorkomen van wilde zwijnen is nu officieel gelegitimeerd in drie leefgebieden: Veluwe, Meinweg en Meerlebroek. Daarbuiten geldt het nulstandbeleid. Daar worden wilde zwijnen niet getolereerd en is het de bedoeling dat de populatie wordt teruggedrongen. Provincies verlenen ontheffingen en faunabeheereenheden (FBE) hebben met wildbeheereenheden (WBE), terreinbeheerders en landbouw afspraken gemaakt over hun inzet.

Dat nulstandbeleid wordt verschillend beleefd. Voor de een betekent het dat een voorkomend wild zwijn *moet* worden afgeschoten en voor de ander dat dit *mag* als daar aanleiding toe is. In de praktijk verspreiden de wilde zwijnen zich buiten de leefgebieden en is het niet eenvoudig om een populatie wilde zwijnen daar weg te krijgen. De huidige landbouw biedt een goed voedselaanbod (m.n. maïs is populair), de dieren leren snel en zijn jagers te slim af. Bovendien neemt het aantal wilde zwijnen in de ons omringende landen toe en ook zij trekken de (Nederlandse) grens over.

Al tijdens het wilde zwijnen symposium in 2006 dat het Faunafonds organiseerde kwam het probleem van de verspreidende zwijnen aan de orde (Faunafonds, 2007), maar sindsdien is die verspreiding alleen maar toegenomen. Het nulstandbeleid is blijkbaar weerbarstig. Wilde zwijnen migreren uit aangrenzende gebieden uit Duitsland en België en ook zijn er voorvallen bekend dat wilde zwijnen illegaal zijn uitgezet (Jansman et al., 2013). Daardoor zijn er voor zover bekend in Limburg, Noord-Brabant, Gelderland (omgeving Groesbeek), Utrecht, Overijssel en Drenthe lokale populaties ontstaan (zie ook Kansenskaart en verspreiding wilde zwijnen van Zoogdiervereniging, ARK en Alterra, 2010, naar aanleiding van Jaar van het wild zwijn en symposium).

Het wilde zwijnen vraagstuk heeft een aantal dimensies. Vanuit de natuurbescherming is de aanwezigheid van wilde zwijnen, in beperkte mate, wenselijk. Zij voegen dynamiek toe aan natuurgebieden, kunnen bosverjonging stimuleren en vergroten de aantrekkelijkheid van deze gebieden voor recreanten.

Wilde zwijnen veroorzaken een toenemende schade aan de landbouw. Was in 2007 de schade minder dan €50.000, de laatste jaren is de schade opgelopen tot tussen de €150.000 en €200.000 (Jaarverslag Faunafonds 2013). Een risico is het overbrengen van ziekten naar de varkenshouderij. Dit kan vanuit een reservoir bij de wilde zwijnen, maar ook kunnen wilde zwijnen als vector optreden om ziekten tussen bedrijven te verspreiden. Indien het bestrijdingsplichtige dierziekten betreft, kan de schade voor de hele varkenssector aanzienlijk zijn, zeker in gebieden met een hoge dichtheid aan gehouden varkens.

Andere schadeposten zijn verkeersaanrijdingen en vernielingen aan particuliere tuinen, golfbanen, e.d..

1.2 Opdracht

Ondanks het nulstandbeleid neemt het aantal wilde zwijnen toe en daarmee ook de schade. In de ons omringende landen zien we hetzelfde verschijnsel. De vraag is wat dat betekent naar de toekomst toe voor het beleid en de praktijk van wilde zwijnen beheer. Is het mogelijk om lokaal beheersbare populaties te hebben? Welke keuze maken we hierin en hoe organiseren we dat? Dit is aanleiding geweest voor het Faunafonds om te vragen om een onderzoek naar deze problematiek en daarbij aandacht te geven aan de volgende aspecten:

- Ontwikkeling van schade en de ruimtelijke variatie daarin.
- Kansen en risico's van een verdere verspreiding van het wild zwijn in Nederland.
- Middelen en instrumenten voor praktijk en beleid om populaties te beheersen, dan wel de schade te voorkomen.
- Rol van diverse belanghebbende partijen in het beheersen van de populatie en de schade.

1.3 Dankwoord

We willen de deelnemers aan de deskundigenbijeenkomst hartelijk danken voor hun openheid en medewerking. Het was een bijzondere en leerzame ervaring om een dergelijke diverse groep van experts aan tafel te hebben.

De deelnemers waren: Erik Koffeman (FBE Noord-Brabant); Ger Verwoerd (Geldersch Landschap); Paul Voskamp (Provincie Limburg); Hubert van Loo (jager uit Zuid-Limburg); Toos Craens (melkveehouder uit Noord-Brabant); Jolianne Rijks (Dutch Wildlife Health Centre); Gerdien van Schaik (Gezondheidsdienst voor Dieren); Wiel Poelmans (Provincie Noord-Brabant); Hans Hollander (Zoogdierverseniging); Piet Zegers (Staatsbosbeheer); Frank van Belle (Provincie Gelderland); Wim Knol (Koninklijke Jagersvereniging); Alfred Melissen (FBE Limburg); Gijs Hofstraat (stagiair Ministerie van EZ); Daan Jacobs (Faunafonds); Bert Vergoossen (LLTB); Marieke Augustijn (Ministerie van EZ). Daarnaast heeft Willie Loeffen (Centraal Veterinair Instituut, WUR) commentaar gegeven op het onderdeel dierziekten.

Ook danken we de volgende personen met wie we interviews hebben gehouden: Peter van Omme, Jan van Overeem, Toos Craens (alle melkveehouders); Erik Koffeman (FBE Noord-Brabant); Ger Verwoerd (Geldersch Landschap); Piet van Huffelen (FBE Gelderland) en Johannes Ditzges (boswachter en jager, Nedersaksen, Duitsland).

Verder bedanken we Ton Heeren en Daan Jacobs van BIJ12 – Faunafonds voor het uitstekend begeleiden van het onderzoek.

2

Aanpak

2.1

Litteratuuronderzoek

Op basis van literatuur en bronnen beschrijven we de verschillende facetten die belangrijk zijn voor het beleid voor wilde zwijnen. Dit betreft:

- waardering voor wilde zwijnen voor recreatie, natuur, jacht en cultuurhistorie;
- de verspreiding en de ontwikkeling van de populatie;
- schade aan landbouw, natuur, verkeer;
- risico's in relatie tot dierziekten;
- maatregelen om schade te voorkomen en voor populatieregulering.

2.2

Interviews

Om informatie te verzamelen zijn interviews gehouden met agrariërs, jagers, dierziektedeskundigen en met FBE's. Deze inzichten zijn meegenomen in de volgende hoofdstukken.

2.3

Deskundigenbijeenkomst

We hebben op 24 november 2014 een deskundigenbijeenkomst gehouden. Doel van de bijeenkomst was om experts vanuit verschillende disciplines hun feitelijke kennis over bovengenoemde facetten van wilde zwijnen naar voren te laten brengen. Dit vormt een aanvulling/toets op het literatuur- en bronnenonderzoek.

Organisaties die aanwezig waren zijn: FBE Noord-Brabant en Limburg; LL/TB; Geldersch Landschap, Staatsbosbeheer; Provincies Limburg, Gelderland en Noord-Brabant; Dutch Wildlife Health Centre, Gezondheidsdienst voor Dieren; Ministerie van Economische Zaken; Bureau van de Zoogdierverseniging; Koninklijke Jagersvereniging; Faunafonds. Daarnaast waren een individuele jager en melkveehouder van de partij. In Bijlage 1 zijn de aanwezige personen genoemd en in Bijlage 2 is het verslag van deze bijeenkomst opgenomen.

3

Waardering

3.1

Recreatie

De belevingswaarde van het wild zwijn voor de recreatie is groot. Zo wordt bijvoorbeeld bij het bezoekerscentrum Groote Peel aan de balie waarnemingen van wild zwijn doorgegeven. Uit een enquête die Natuurmonumenten in 2013 heeft gehouden blijkt dat 42% van de respondenten meer natuur gaat bezoeken als ze wilde zwijnen zouden kunnen zien. Daarentegen wordt 8% van de respondenten afgeschrikt door de aanwezigheid van wilde zwijnen (Buijs & Langers, 2013). Het wild zwijn roept verschillende associaties op: van gevaarlijk tot mooi, ruig, imponerend en grappig. Ook wordt de overlast die wilde zwijnen veroorzaken vaak genoemd, wat wordt gekarakteriseerd door: “afschieten” en “opeten”. Figuur 3.1 laat een staalkaart zien van de verschillende associaties die het wild zwijn oproept. De deelnemers aan de enquête zijn vooral leden en sympathisanten van Natuurmonumenten, met daarnaast een groep “kritische betrokkenen”, waaronder jagers.

De waarde wordt mede bepaald door de wijze waarop de aantallen worden gereguleerd door jacht. In de huidige praktijk leidt het regelmatig tot veelvuldige onrust, waardoor de dieren schuw worden en de belevingswaarde terugloopt.

Figuur 3.1 Associaties voor het wild zwijn uit enquête van Natuurmonumenten (Buijs & Langers, 2013).

3.2 Natuur

Wilde zwijnen maken open plekken in de bodem door hun wroeten. Afhankelijk van de manier van wroeten levert dit oppervlakkige, wat diepere en diepe omwoeling (tot 50 cm) op, waarbij het bodemprofiel gemengd wordt met de minerale ondergrond. Afhankelijk van manier van wroeten en de intensiteit (gerelateerd aan de dichtheid aan wilde zwijnen) is dat bij een lage dichtheid aan wilde zwijnen vaak goed voor bepaalde vegetatieontwikkeling en verjonging, en geeft het het ecosysteem dynamiek. In grote leefgebieden geeft dit ook verscheidenheid aan biotopen (Groot Bruinderink et al., 2007). Bij een grotere dichtheid aan wilde zwijnen (vuistregel >5/100 ha) lijken ze een negatief effect op de vegetatie te hebben, waarbij ze soms orchideeënweitjes omploegen.

Bosontwikkeling en natuurlijke verjonging kan in voedselarme situaties, zoals op de Veluwe, bij hogere dichtheden van wilde zwijnen worden belemmerd, vooral van goed eetbare soorten zoals beuk, eik, berk, lijsterbes en vuilboom. Minder goed eetbare soorten als grove den, douglas en fijnspar worden bevoordeeld (Groot Bruinderink et al., 2011; Spek, 2014). In kleine gebieden zouden wilde zwijnen nadelig kunnen zijn voor bijv. reptielenpopulaties (hagedis), want het is bekend dat ze grote aantallen reptielen kunnen eten. Of dit een negatief effect op populaties heeft is niet duidelijk (Groot Bruinderink et al., 2011). Grote leefgebieden zijn daarom belangrijk. Voor een volledig beeld over mogelijke schade aan natuurwaarden in de leefgebieden zou een vergelijking van Natura 2000 doelen en de populatiegrootte gemaakt moeten worden. Dat is geen onderdeel van deze studie.

Over de effecten van wilde zwijnen op de natuur bij hoge dichtheden wordt door natuurbeheerders verschillend gedacht: sommigen zien het als een negatief effect, anderen zien het als een ‘natuurlijk proces’.

3.3 Jacht

Boeken vol zijn er geschreven over de jacht op wilde zwijnen. Het is een jacht die veel tijd kost en veelal wordt gedaan vanuit een hoogzit waar voor voer is gestrooid om de wilde zwijnen te lokken. Traditioneel is het wild zwijn een interessant dier voor de jacht. Het vergt veel kennis en ervaring om deze dieren te bejagen omdat zij zo snel leren. Het zijn intelligente dieren en om die redenen hebben ze altijd een magische uitstraling gehad voor natuurgebieden en de jacht daarin.

3.4 Landbouw

Dat de landbouw niet wegloopt met het wild zwijn mag geen verwondering wekken. Wanneer wilde zwijnen in landbouwpercelen foerageren is de schade vaak aanzienlijk (zie verder 5.1). Het Faunafonds geeft weliswaar een tegemoetkoming in de schade, maar dat is een pleister op de wonde. Het voorkomen van schade kan eigenlijk alleen door het uitrasteren van percelen, wat een kostbare aangelegenheid is. Maïspancelen kunnen ook een tijdelijk leefgebied van wilde zwijnen vormen, waar ze ongestoord zitten en volop voedsel hebben.

3.5 Conclusies

Wilde zwijnen hebben zowel een positief (dynamiek, open plekken) als een negatief effect op natuurwaarden, afhankelijk van soort gebied (voedselrijk of –arm), grootte en de aanwezigheid van

kwetsbare populaties van planten (orchideeën) of dieren (bijv. hagedis). De beoordeling of wilde zwijnen schade aanrichten is afhankelijk van de natuurvisie van de natuurbeheerder. Natuurlijke bosverjonging wordt bij hoge dichtheden belemmerd. De belevingswaarde voor recreant en jagers is groot. Voor de landbouw vormen wilde zwijnen een groot en toenemend probleem, dat lokaal aanzienlijk kan zijn.

4

Verspreiding en trend

De exacte verspreiding van wilde zwijnen in Nederland is niet makkelijk vast te stellen. Er vinden géén (landsdekkende) tellingen plaats van deze dieren, die vooral in de schemering en nacht actief zijn.

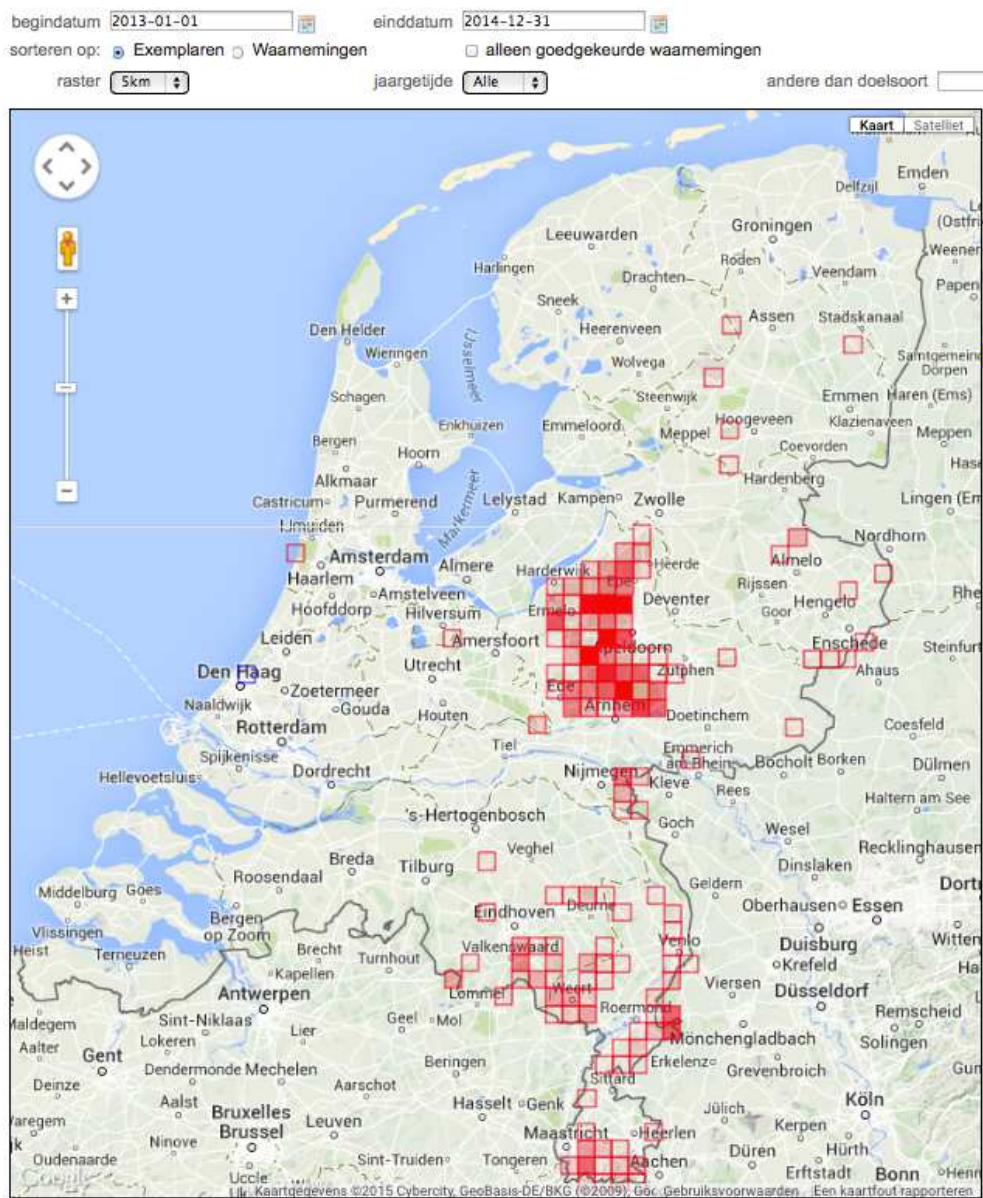
4.1 Huidige verspreiding

Wilde zwijnen komen in Nederland voor ook buiten de aangewezen leefgebieden Veluwe en Meinweg, en recent de Meerlebroek in Limburg. Buiten deze drie gebieden is een nulstand afgesproken. Om schade aan landbouw en verkeer te voorkomen mogen ze daar worden afgeschoten. Dat blijkt niet eenvoudig omdat wanneer ze eenmaal zich hebben gevestigd, ze niet gemakkelijk meer weg te krijgen zijn. Er is een toenemende immigratie vanuit aangrenzende landen (België en Duitsland) en genetisch onderzoek laat niet altijd een logisch verband zien tussen de populaties, wat (incidenteel) het uitzetten van wilde zwijnen suggereert (Jansman, et al., 2013).

In dit hoofdstuk wordt in kaart gebracht waar de wilde zwijnen in Nederland voorkomen en welke trends er zijn. Dit gebeurt aan de hand van tellingen, waarnemingen en schademeldingen. In het leefgebied de Veluwe worden de wilde zwijnen jaarlijks geteld om de zomerpopulatie vast te stellen, de aanwas en daarvan afgeleid het vereiste afschot. De populatie fluctueert in de periode 1991 – 2012 tussen de 1.000 en 2.500 exemplaren met een licht toenemende trend. De zomerstand is altijd boven de doelstand (in 2013 bijna 1.250 exemplaren; Spek, 2014), wat aangeeft dat het afschot geïntensiveerd kan worden.

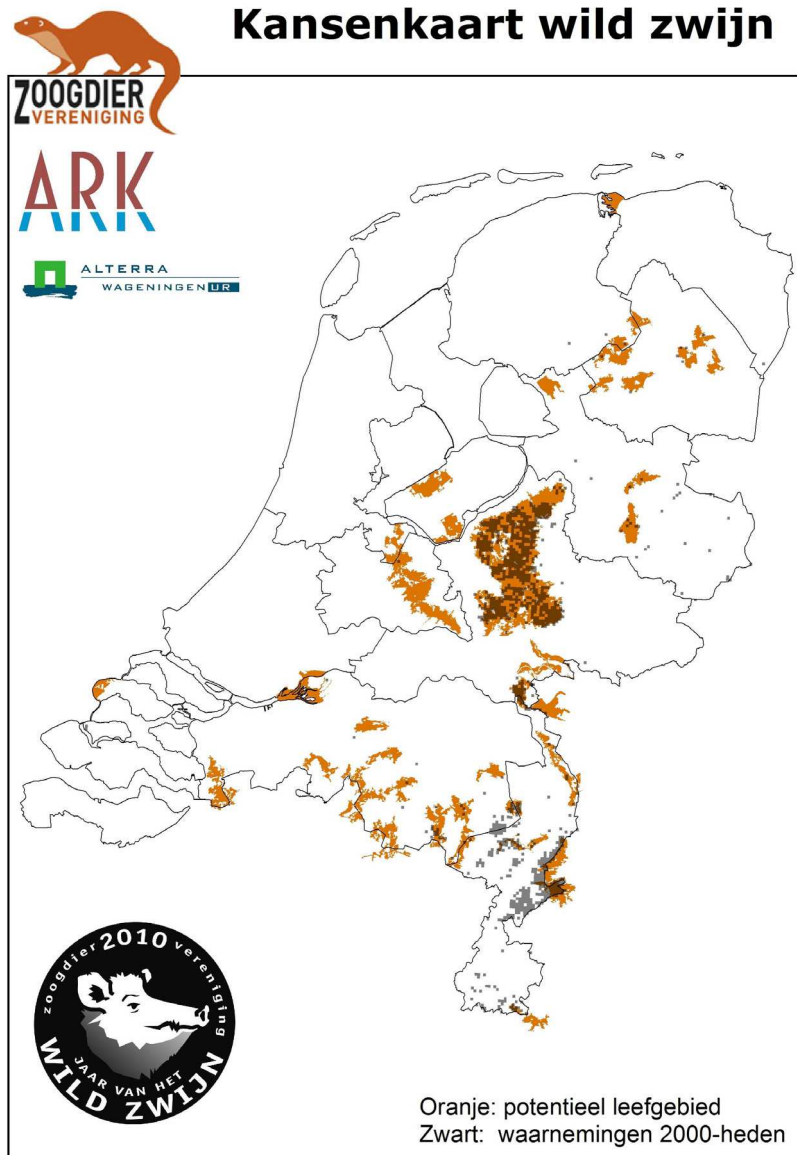
Figuur 4.1 laat de huidige verspreiding van wilde zwijnen zien op basis van waarnemingen, waarbij de Veluwe als grote kern naar voren springt en daarnaast Limburg en oost Noord-Brabant.

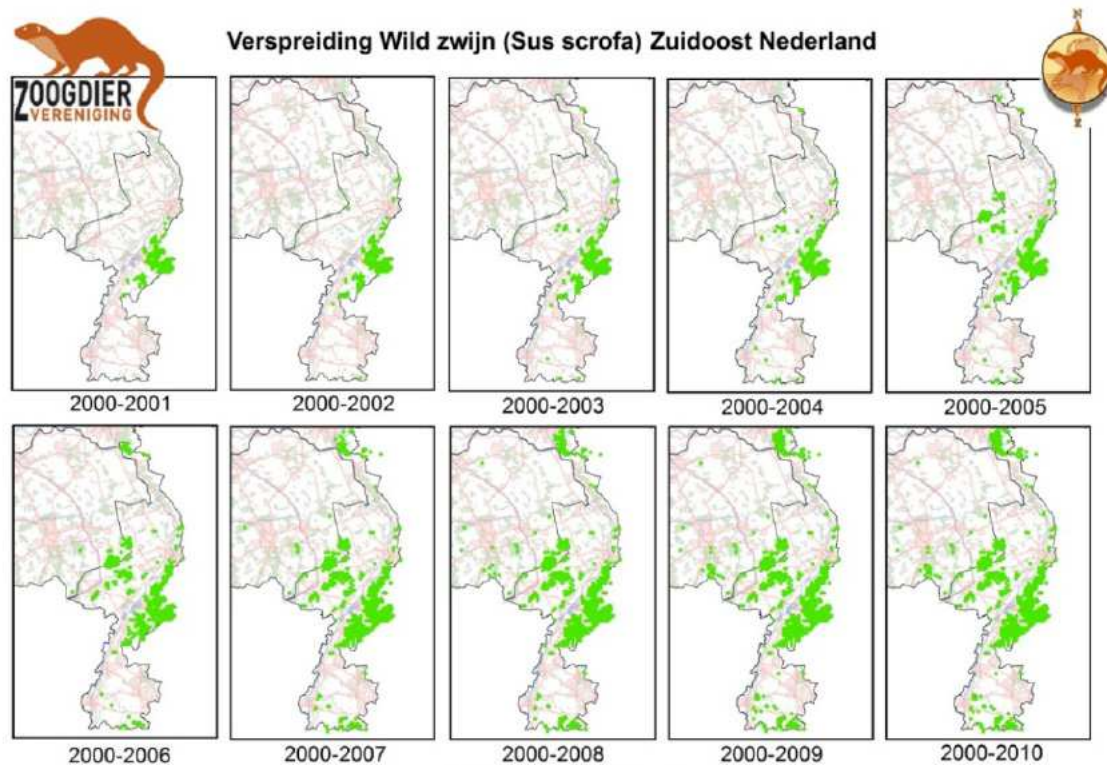
Figuur 4.1 Verspreiding van wilde zwijnen in de periode 2013-2014 volgens waarnemingen die op Waarneming.nl zijn ingevoerd.

Figuur 4.2 laat naast de verspreiding van het wild zwijn in 2000-2010, ook zien welke gebieden in Nederland een geschikt biotoop vormen voor wilde zwijnen. Geschikt is gedefinieerd als niet zijnde een grootschalig landbouwgebied en wel geschikte natuurgebieden van groter dan 2.000 ha, die bereikbaar zijn vanuit de bestaande populaties. Deze kaart laat zien dat er nog veel meer gebieden in Noord-Brabant, Utrecht, Overijssel en Drenthe geschikt zijn voor wilde zwijnen. Wat ook opvalt is dat er in Limburg gebieden zijn die niet geschikt zouden zijn, maar waar wel wilde zwijnen voorkomen. Dit laat zien dat wilde zwijnen misschien nog wel flexibeler zijn in hun biotoopkeuze dan onderzoekers veronderstellen.

Figuur 4.2 Kansenkaart wild zwijn met oranje mogelijke leefgebieden en grijs de waarnemingen van 2000 tot 2010. (Bron: www.zoogdiervereniging.nl).

Figuur 4.3 laat de gestage uitbreiding zien van de verspreiding van wilde zwijnen in zuidoost Nederland, waaruit blijkt dat sinds 2005 de sprong naar Oost Noord-Brabant is gemaakt en ook Zuid Limburg wordt gekoloniseerd.

Figuur 4.3 Verspreiding wilde zwijnen van 2000 – 2010 in zuidoost Nederland (bron: Zoogdierverseniging).

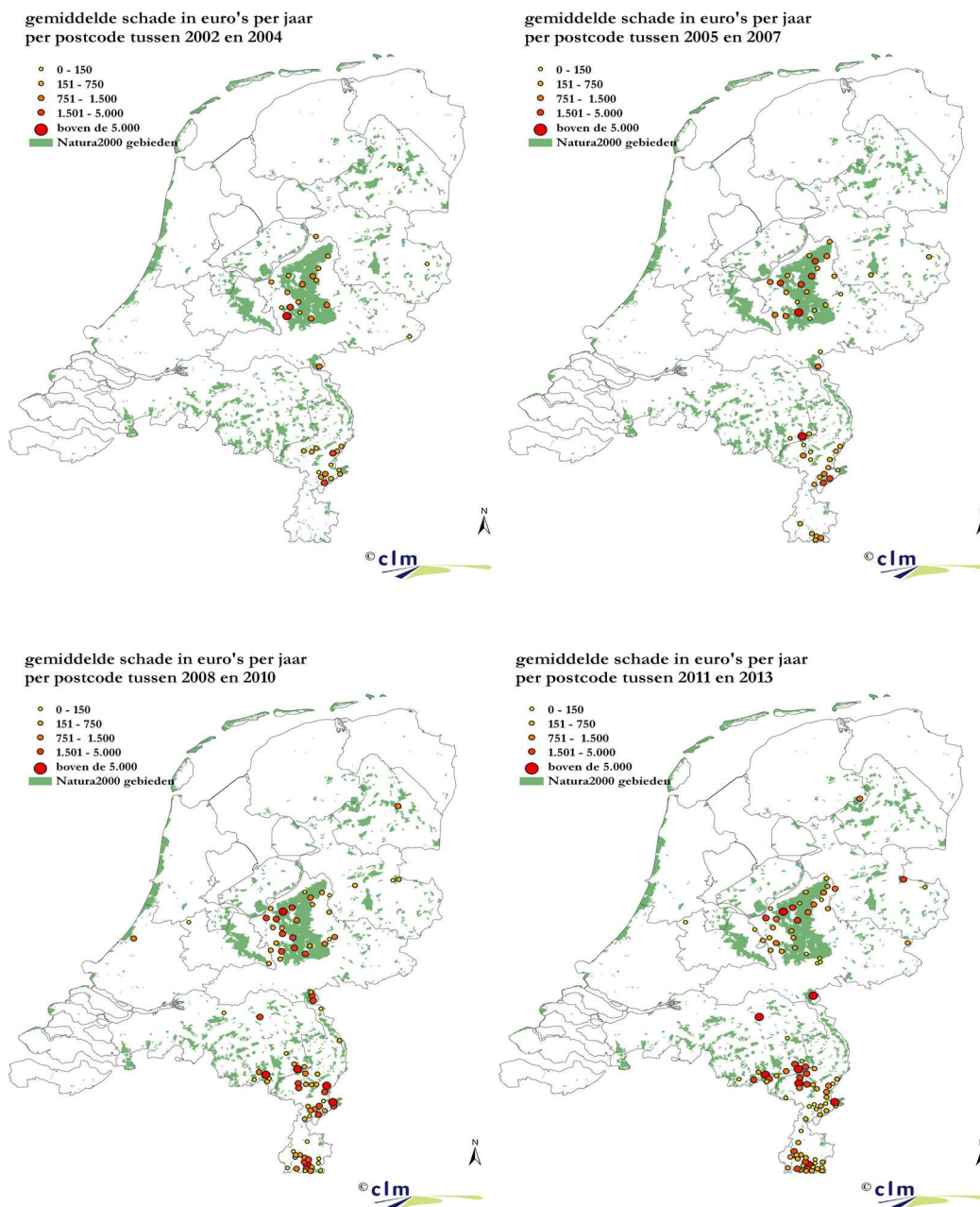
4.2 Schadegegevens als indicator trend

Een indicator voor de aanwezigheid van wilde zwijnen is de gemelde schade die deze dieren in land- en tuinbouw veroorzaken. Bij het Faunafonds zijn schademeldingen van wilde zwijnen opgevraagd. Elke melding, die op viercijferige postcode bekend is, bevat het getaxeerde schadebedrag en het beschadigde oppervlak.

Schadegegevens zijn gebruikt van 2002 tot en met 2013. De vermelde postcode is van de aanvrager van de schade en die hoeft niet altijd te wonen in de postcode van het perceel met schade. Hierdoor kan, incidenteel, een vertekening optreden in de weergegeven verspreiding. We geven de gemiddelde schade per periode van drie jaar weer. Er betreft dus vier perioden: 2002 - 2004; 2005 - 2007; 2008 - 2010 en 2011 - 2013.

Figuur 4.4 laat zien dat zowel het aantal gebieden waar schade optreedt – de ruimtelijke verspreiding – als de hoogte van de schade vanaf 2002 zijn toegenomen. Dit betekent dat het totale aantal wilde zwijnen ook zal zijn toegenomen, want het is niet waarschijnlijk dat hetzelfde aantal wilde zwijnen een hogere schade zullen veroorzaken. Er zal altijd een positieve correlatie zijn tussen aantal zwijnen en schade.

Figuur 4.4 Ontwikkeling van de verspreiding en de hoogte van de getaxeerde landbouwschades (gemiddelde/jaar) over vier periodes van ieder drie jaar in 2002 – 2013, basisgegevens Faunafonds, bewerking CLM (schade in Zuid-Holland betreft bedrijf daar gevestigd met schade op perceel in Gelderland).

4.3 Conclusies

De verspreiding van het wild zwijn is op basis van waarnemingen en van schademeldingen in de periode 2002-2013 aanzienlijk toegenomen. De grootte van de schade laat zien dat ook het aantal wilde zwijnen zal zijn toegenomen.

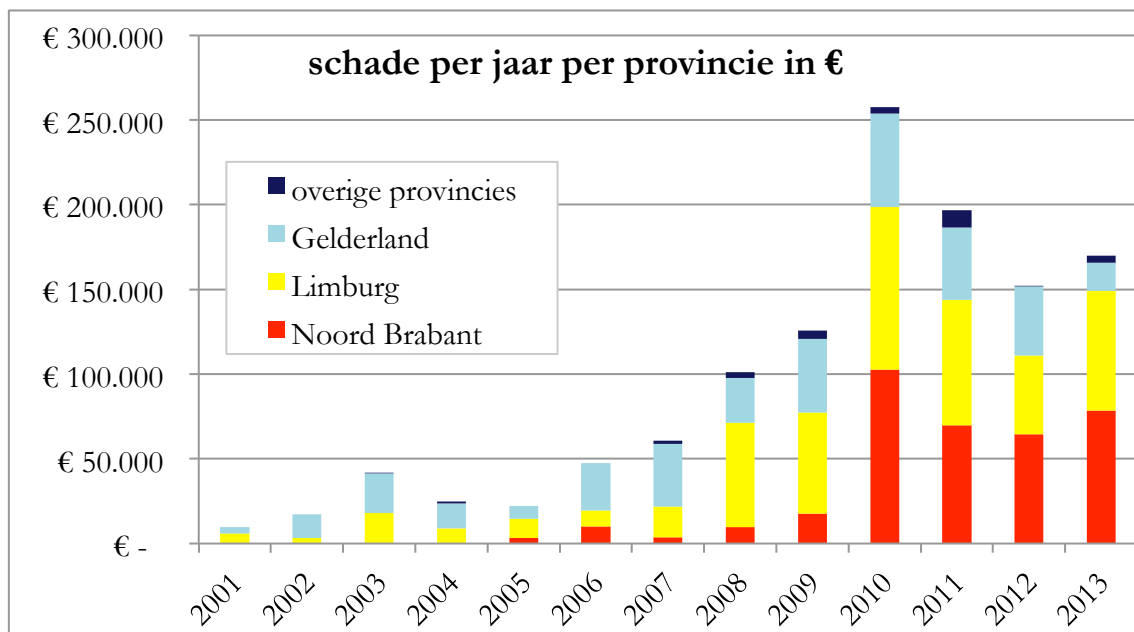
5

Schade

In dit hoofdstuk beschrijven we de getaxeerde schade die wilde zwijnen veroorzaken in de landbouw en het verkeer. Schade aan natuur is bij §3.2 behandeld.

5.1 Landbouw

De schade die wilde zwijnen in de landbouw veroorzaken is sinds 2001 toegenomen van een kleine € 10.000 naar een top in 2010 van meer dan €250.000. De laatste jaren fluctueert de schade tussen de €150.000 en €200.000¹. Dit betreft tussen de 0,4% tot 1,8% van de totaal uitgekeerde schade door het Faunafonds in de periode 2007-2012 (Jaarverslag Faunafonds 2012). De meeste schade vindt plaats in Limburg en Noord-Brabant en vervolgens in Gelderland. Incidentele schade vindt plaats in Overijssel, Drenthe, Utrecht en Friesland (figuur 5.1, zie ook figuur 4.4).

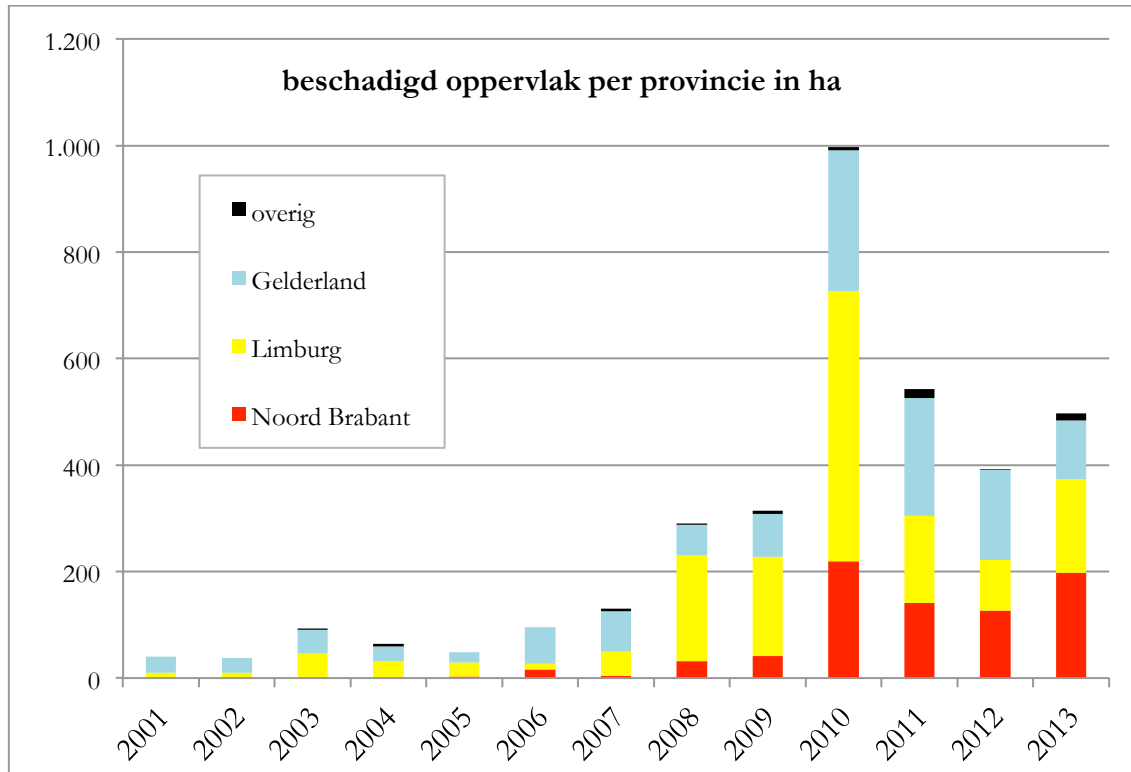

Figuur 5.1 Totale getaxeerde schade aan landbouwgewassen in euro's in de periode 2001-2013 voor Noord-Brabant, Limburg en Gelderland en de rest van Nederland.

¹ De hoogte van de schade wordt ook bepaald door de gewasprijs, die jaarlijks kan fluctueren.

Het overgrote deel van de schade vindt plaats buiten de leefgebieden, want in leefgebieden bevinden zich vrijwel geen landbouwpercelen.

De totale oppervlakte van landbouwgewassen die door wilde zwijnen wordt beschadigd is navenant aan de schade toegenomen van enkele tientallen ha met een maximum van 1.000 ha in 2010. De laatste jaren fluctueert de beschadigde oppervlakte tussen de 400 en ruim 500 ha (figuur 5.2).

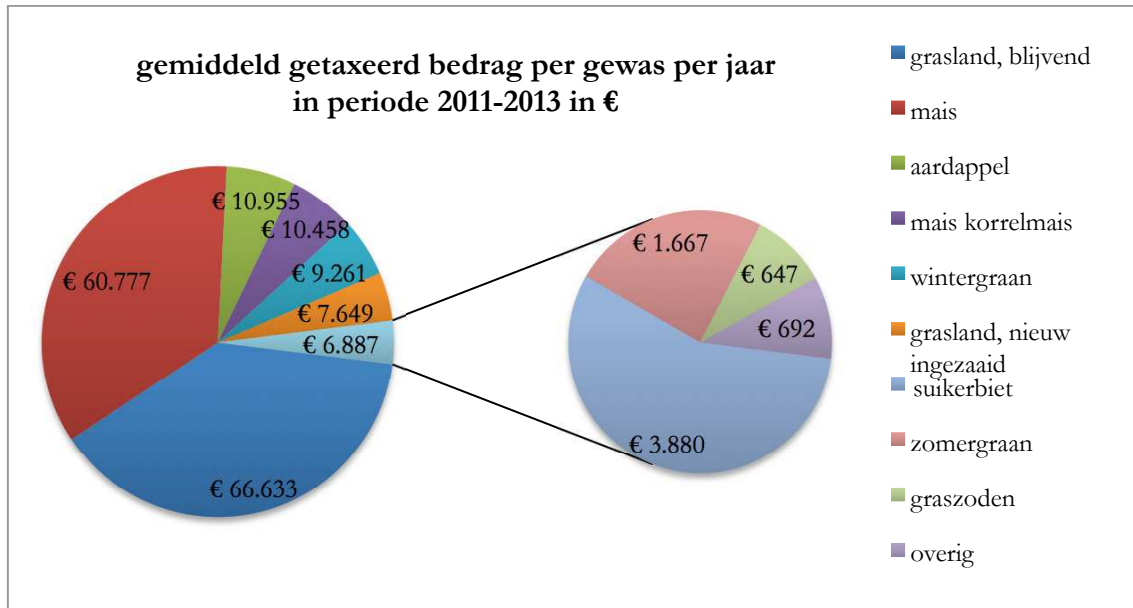

Figuur 5.2 Totale getaxeerde beschadigde oppervlakte van landbouwgewassen in ha in de periode 2001-2013 voor Noord-Brabant, Limburg en Gelderland en de rest van Nederland.

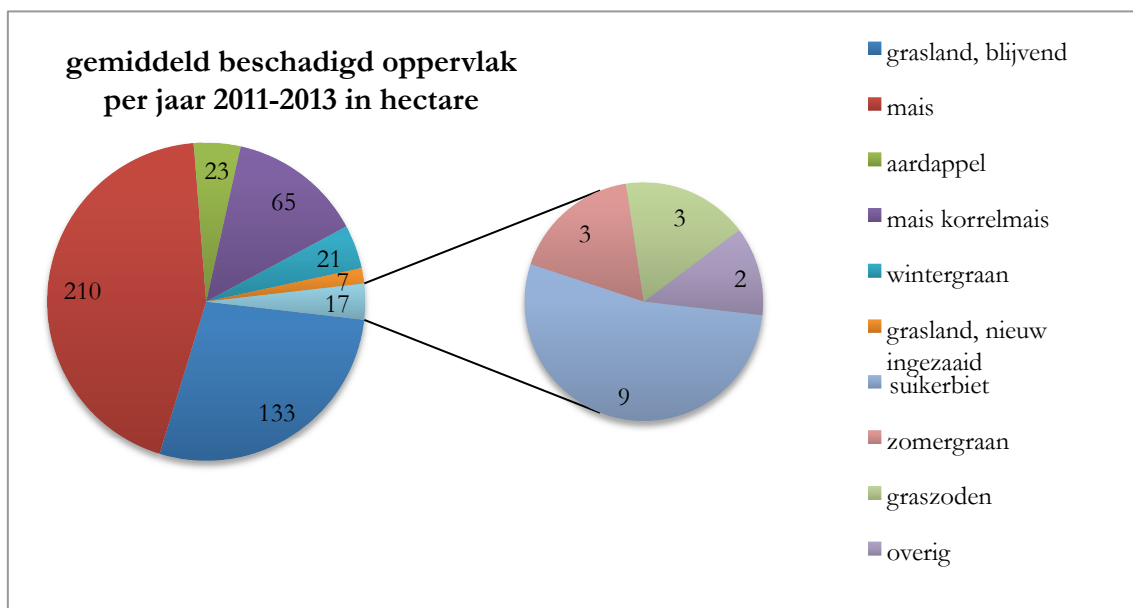
Om inzicht te geven in de aard van de schade is voor de meest recente periode 2011-2013 weergegeven welke gewassen beschadigd zijn en welk aandeel deze hebben in het totale schadebedrag. Daarnaast wordt aangegeven welk aandeel deze hebben in het totaal beschadigd oppervlak.

Veruit de meeste schade treedt op in blijvend grasland en (korrel)maïs met vervolgens aardappel en wintergraan (figuur 5.3). Kleinere schades treden op in nieuw ingezaaid grasland, suikerbiet, zomergraan en graszoden. De grootste beschadigde oppervlakte betreffen (korrel)maïs en grasland (figuur 5.4).

De getaxeerde schade is niet de volledige schade. Er kan bijkomende of vervolgschade optreden zoals een partij aardappelen die worden afgekeurd omdat er teveel groene (naar boven gewoelde) aardappelen bij zitten. Omdat Faunafonds per 1 oktober 2014 een behandelbedrag van €300 vraagt en schades pas vanaf €250 worden uitgekeerd (is standaard beleid), is het aannemelijk dat er nu minder meldingen van schade zullen komen. Boeren maken een afweging of hun schade opweegt tegen de investering die zij moeten doen. Daarmee zijn de schadegegevens van het Faunafonds geen goede maat voor de werkelijke schade. Ze geven meer een trend aan. Dit kan weer consequenties hebben voor het aanvragen van een ontheffing voor afschot, omdat daarvoor een schadehistorie moet worden aangetoond.

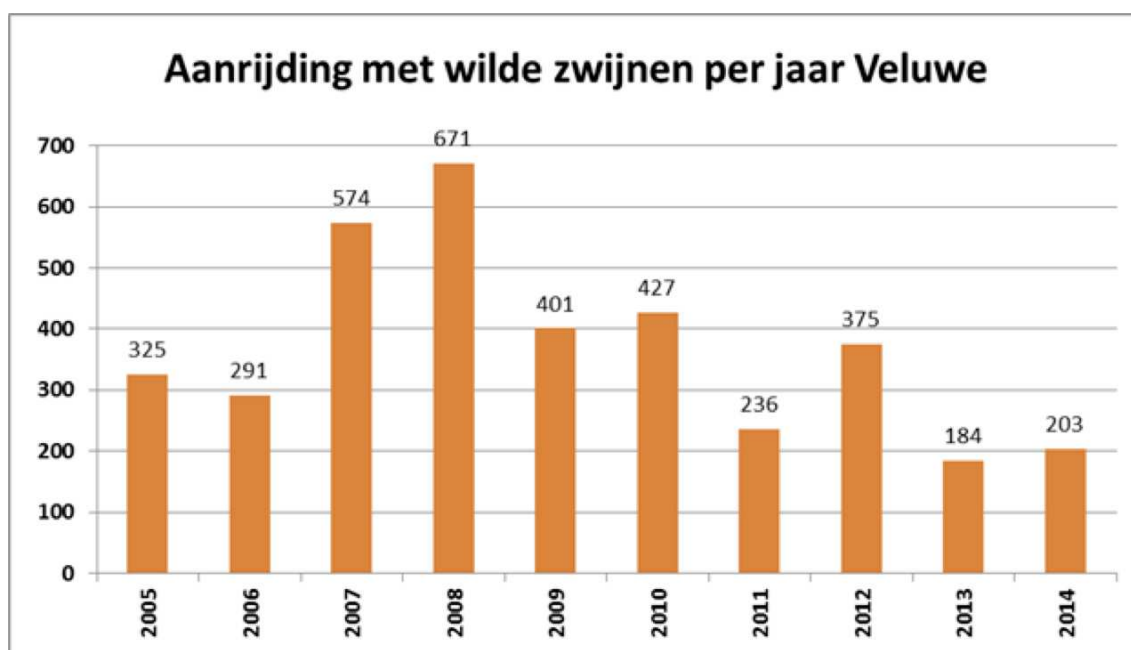
Figuur 5.3 Gemiddeld getaxeerde schade per gewas per jaar in de periode 2011-2013.

Figuur 5.4 Gemiddeld beschadigd oppervlak per gewas per jaar in de periode 2011-2013.

5.2 Verkeer

Wilde zwijnen vormen vanwege hun grootte een risico op schade en letsel bij een aanrijding met een voertuig. In juli 2014 heeft een voor de mens dodelijk ongeluk plaatsgevonden in Heusden in Noord-Brabant, waarbij dit samenging met een snelheidsovertreding. Aanrijdingen zijn voor de wilde zwijnen meestal dodelijk, maar soms is het dier gewond en wordt een jager met een hond ingezet om het gewonde dier op te sporen en af te maken. Er is een dichtheidsafhankelijke relatie tussen de zomerstand van de wilde zwijnen en het aantal aanrijdingen (Groot Bruinderink et al., 2010).

Figuur 5.5 Wildaanrijdingen op de Veluwe in de periode 2005 – 2014 (Spek, 2014).

Het aantal aanrijdingen neemt in Gelderland sinds 1992 toe, fluctueert over de jaren en is het grootst op de Noord Veluwe. Na een absolute piek in 2007/2008 is er vanaf 2009 een consistente afname ontstaan (figuur 5). Het aantal rasters langs wegen in Gelderland is toegenomen en is hier wellicht debet aan, naast aanpassingen aan de infrastructuur (wegen). Het plaatsen van wilde zwijnen-rasters - kosten €20.000-25.000 per kilometer - vermindert het aantal aanrijdingen. In Limburg fluctueert het aantal aanrijdingen. In de provincie Noord-Brabant is het aantal juist gestegen (tabel 5.1).

De materiele schade die aanrijdingen veroorzaken wordt geschat op gemiddeld €2.500 per aanrijding (Spek, 2014), wat een totaal van tussen de 0,5 en 1,5 mln. per jaar kost. Daarbij is de letselschade niet inbegrepen.

Tabel 5.1 Aanrijdingen met wilde zwijnen. Gegevens FBE Limburg, FBE Noord-Brabant en Spek, 2014.

Jaar	Limburg	Noord-Brabant	Gelderland	Totaal
2005	24	0	325	349
2006	29	0	291	320
2007	47	0	574	621
2008	30	0	671	701
2009	38	2	401	441
2010	35	2	427	464
2011	22	3	236	261
2012	14	10	375	396
2013	19	6	184	209
2014	38	20	203	223

5.3

Conclusies

De landbouwschade veroorzaakt door wilde zwijnen is toegenomen, zowel wat betreft het totale schadebedrag als in de ruimtelijke verspreiding van de schade. De schade is veelal geconcentreerd op weinig plaatsen waar grote schade ontstaat en kan daardoor provinciaal aanzienlijk zijn. Doordat de regels voor het indienen van schade bij het Faunafonds per 1 oktober 2014 zijn veranderd zal er minder schade worden aangemeld, waardoor het minder duidelijk wordt waar schade optreedt. De werkelijke directe en indirecte schade ligt hoger.

De schade die wilde zwijnen in het verkeer veroorzaken is onbekend, maar een schatting van de materiele schade ligt tussen de 0,5 en 1,5 mln. per jaar en is daarmee vijf keer zo groot dan de landbouwschade. Regionaal zijn er verschillen, want in Gelderland en Limburg neemt het aantal aanrijdingen af en in Noord-Brabant juist toe.

6

Risico's van dierziekten

6.1

Dierziekten en wilde zwijnen

Gehouden varkens en wilde zwijnen behoren tot dezelfde species (*Sus scrofa*) en zijn gevoelig voor dezelfde ziekten. Bij onderlinge contacten, direct of indirect, kunnen ziektekiemen worden overgedragen van wild zwijn naar gehouden varken of vice versa. In geval van bestrijdingsplichtige dierziekten, zoals blaasjesziekte (SVD), mond-en-klauwzeer (MKZ), klassieke en Afrikaanse varkenspest (KVP, AVP) en de ziekte van Aujeszky (ZvA), kan verspreiding over en weer consequenties hebben voor de gehele sector, o.a. in de vorm van handelsbeperkingen vanuit de betreffende regio, of zelfs het hele land. Bij endemische, bedrijfsgebonden dierziekten zullen de gevolgen over het algemeen verwaarloosbaar zijn, of hooguit consequenties hebben voor individuele bedrijven.

Vanuit het perspectief van de gehouden varkens kunnen wilde zwijnen een rol hebben als reservoir of als vector van een ziektekiem. In het eerste geval is de ziekte endemisch aanwezig in de wilde zwijnen populatie, en vinden met enige regelmaat introducties plaats bij gehouden varkens. KVP en ZvA lijken hiervan voorbeelden te zijn. In het tweede geval vormen wilde zwijnen de contacten tussen verschillende varkensbedrijven, maar is de ziektekiem niet in staat om zich langdurig te handhaven in de wilde zwijnen populatie zelf. Herhaalde introducties vanuit gehouden varkens zijn daarvoor nodig. AVP lijkt hier een voorbeeld van te zijn, hoewel momenteel in Rusland, Polen en de Baltische staten ook sprake lijkt te zijn van relatief langdurig circuleren van het AVP virus bij de wilde zwijnen zelf en het onderscheid tussen beide mogelijkheden lijkt te vervagen.

Behalve dat het mogelijk is dat dierziekten zich verspreiden tussen wilde zwijnen en gehouden varkens, kunnen ook zoonosen voorkomen bij wilde zwijnen. Deze zijn vooral van belang in relatie tot humane gezondheid als gevolg van bv. consumptie van wilde zwijnen vlees of intensief contact met karkassen. Mogelijke verspreiding naar gehouden varkens speelt daarbij in eerste instantie veelal een ondergeschikte rol. Voorbeelden hiervan zijn o.a. trichinellose en brucellose.

In de laatste jaren komen in de discussies over wilde zwijnen vooral ziekten als KVP en AVP naar voren, maar mag ook zeker ZvA niet worden vergeten. De actualiteit speelt hierbij ook een belangrijke rol.

Klassieke Varkenspest

De klassieke varkenspest komt op dit moment niet voor in Nederland, noch onder gehouden varkens, noch onder wilde zwijnen. De laatste uitbraak onder gehouden varkens stamt uit 1997/1998. Die onder wilde zwijnen uit 1983/1984 (Moennig, 2000). In de laatste 3 jaar is binnen de EU alleen nog KVP gerapporteerd in Letland, voornamelijk bij wilde zwijnen (OIE, WAHID). In Duitsland is in een aantal regio's KVP decennia lang endemisch geweest bij wilde zwijnen. Mede als gevolg van uitgebreide vaccinatiecampagnes bij wilde zwijnen is Duitsland sinds 2012 niet meer

onderhevig aan handelsbeperkingen binnen de EU (Commission Implementing Decision 2012/250/EC).

In de periode 1990-1998 waren wilde zwijnen bij circa 60% (55 van de 93) de bron van infectie bij primaire uitbraken bij gehouden varkens (Fritzemeier et al., 2000). Dat een virusreservoir in wilde zwijnen daarmee in potentie een belangrijke bron van infectie vormt, is duidelijk. Het is hierbij niet duidelijk hoe de virustransmissie van wild zwijn naar gehouden varken precies optreedt. Veel mechanismen worden genoemd als mogelijk, maar wat de rol is van elk mechanisme, en onder welke omstandigheden, blijft speculatief. Direct contact ligt voor de hand als mogelijke transmissieroute, maar is sterk afhankelijk van de lokale omstandigheden en de contactmogelijkheden tussen wilde zwijnen en gehouden varkens. Als indirecte contacten komen oa. swill-voeding (afvalproducten van wilde zwijnen), contacten via mens of materialen, contacten via ongedierte, enz. in aanmerking. Ook een rol voor varkensboeren die tevens jagen wordt vaak genoemd.

Bij secundaire uitbraken (uitbraken tussen bedrijven na een eerste introductie) was er noch in Duitsland (Fritzemeier et al., 2000), noch in Nederland na 1984 een rol weggelegd voor wilde zwijnen. In gebieden met een andere structuur van de varkenshouderij, bv de kleinschalige varkenshouderij in Oost-Europa en Rusland, kan dit echter heel anders zijn.

Over de mogelijkheid van persistentie van het virus in een wilde zwijnen populatie, en daarmee dus de vorming van een virus reservoir, is beperkte kennis aanwezig. Schattingen voor de minimale omvang van een populatie lopen uiteen van circa 400 tot meer dan 1000 wilde zwijnen, met een minimale dichtheid van circa 1 – 6 wilde zwijnen per km² (Hone et al., 1992, Guberti et al., 1998). Er zijn ongetwijfeld veel meer factoren dan populatiegrootte en dichtheid alleen die bepalend zijn. Voorbeelden daarvan zijn o.a. virulentie van het virus, de aard van het terrein (natuurlijke grenzen, beschutting, e.d.) en foerageergedrag, wat weer afhankelijk is van o.a. beschikbaarheid van voedsel. Gelet op omvang en dichtheid van de wilde zwijnen populatie is het aannemelijk dat een introductie van KVP virus op de Veluwe zonder verdere maatregelen kan leiden tot een langdurige epidemie, dan wel zelfs het endemisch worden van het virus. In de overige delen van Nederland is dat momenteel minder waarschijnlijk en is de kans op (snel) uitdoven van de infectie vrij groot. In Nederland worden wilde zwijnen continue gemonitord op het voorkomen van verschillende ziekten, waaronder KVP. Daarbij worden jaarlijks ongeveer 400 geschoten dieren door de Gezondheidsdienst voor Dieren (GD) en het Centraal Veterinair Instituut (CVI) onderzocht. Er zijn sinds het begin van deze monitoring, in de jaren 90, geen besmette dieren geconstateerd. Mocht het virus worden geconstateerd onder wilde zwijnen, dan wordt een afschotverbod ingesteld om rust te creëren.

Afrikaanse Varkenspest

De Afrikaanse Varkenspest (AVP) is endemisch in grote delen van Afrika. Het wrattenzwijn, dat zelf niet ziek wordt na een infectie, speelt daar een belangrijke rol als reservoir voor het virus. Verreweg de meeste uitbraken bij gehouden varkens op het Afrikaanse continent zijn overigens ook het gevolg van virusverspreiding tussen gehouden varkens onderling.

In Europa is de ziekte lange tijd endemisch geweest in Portugal en Spanje, van circa 1960 tot 1995, en sinds 1978 op Sardinië. Daarnaast zijn er, vooral gelinkt aan Spanje/Portugal, zo nu en dan uitbraken geweest in andere landen, o.a. Frankrijk, Italië, Malta, België en Nederland. Bij deze incidentele uitbraken kon de ziekte steeds snel bestreden worden, hoewel daar op Malta het ruimen van de gehele varkenspopulatie voor nodig was. In Nederland raakten in 1986 twee bedrijven besmet na een primaire uitbraak als gevolg van swill-voeding. Bij al deze uitbraken in Europa zijn er nooit echte aanwijzingen geweest dat wilde zwijnen een rol van betekenis speelden, noch als virusreservoir, noch als vector tussen bedrijven.

In Sardinië is de ziekte tot op de dag van vandaag endemisch aanwezig. Vermoedelijk spelen hierbij de houderijsystemen, met veel onderlinge contacten tussen wilde zwijnen en gehouden varkens, een belangrijke rol.

In 2007 vond een introductie van AVP virus plaats in Georgië, die in 2014 is uitgemond in het endemisch aanwezig zijn van het virus in bijna geheel West-Rusland, en ook opnieuw zijn intrede heeft gemaakt in de EU, met voornamelijk Polen en de drie Baltische staten als getroffen landen. In de loop van deze uitbraak, van 2007 tot 2014, is een verschuiving waar te nemen, waarbij een steeds groter percentage van de meldingen betrekking heeft op wilde zwijnen t.o.v. gehouden varkens. Het is niet duidelijk of dit het gevolg is van een verandering in de epidemiologie of dat hier sprake is van een bias in de detectie.

Afrikaanse varkenspest is veel virulenter dan klassieke varkenspest, en de sterfte kan oplopen tot 100% van de geïnfecteerde dieren. Niettemin is het aannemelijk dat bij grote aantallen geïnfecteerde dieren een klein percentage de ziekte kan overleven. Bij AVP kunnen dergelijke dieren nog maanden drager zijn van het virus, wat incidenteel kan leiden tot nieuwe contactinfecties. Het is echter ook denkbaar dat, zeker in de winterperiode, bevroren karkassen van dieren gestorven aan AVP dienen als virusreservoir, waarbij het virus weer vrijkomt als de dooi inzet. Of AVP daarmee endemisch kan worden in een wilde zwijnen populatie is voornamelijk zeer onzeker. Gelet op de historie van AVP is het veel waarschijnlijker dat er herhaalde introducties vanuit de gehouden varkens nodig zijn om AVP bij wilde zwijnen in stand te houden.

Net als bij KVP geldt dat transmissie over en weer tussen wilde zwijnen en gehouden varkens mogelijk is, maar dat de exacte transmissieroutes, en hoe zij zich onderling verhouden, niet duidelijk zijn. AVP virus heeft (heel) andere karakteristieken dan KVP virus. Zo is voor een AVP infectie veel meer virus nodig dan voor KVP, terwijl ook het uitscheidingspatroon heel anders is (de Carvalho Ferreira et al., 2012). Indirecte transmissie via personen of materialen is daarmee veel moeilijker tot stand te brengen, en de belangrijkste mechanismen in de epidemiologie van AVP lijken dan ook vooral direct contact en swill-voeding te zijn. Juist in de kleinschalige varkenshouderij zijn dit algemeen voorkomende mechanismen, ook in de interactie tussen wilde zwijnen en gehouden varkens.

Het introductierisico van AVP en KVP wordt op dit moment als laag ingeschat, migratie ervan via wilde zwijnen wordt momenteel als verwaarloosbaar laag risico ingeschat omdat in de ons omringende landen geen AVP/KVP bij wilde zwijnen voorkomt. Mochten deze ziekten voorkomen in wilde zwijnen dan wordt de kans op insleep naar gehouden varkens als laag tot matig ingeschat.

Ziekte van Aujeszky

In Nederland is men begin jaren 90 begonnen met de eradicatie van de ziekte van Aujeszky (ZvA), waarbij vaccinatie een grote rol heeft gespeeld. Uiteindelijk leidde dit in 2009 tot de officiële erkenning van Nederland als vrij van de ziekte, zonder vaccinatie. Daarmee heeft Nederland, net als een aantal andere, voornamelijk West- en Noord-Europese landen, de hoogste status binnen de EU, maar is de varkenspopulatie volledig gevoelig voor het virus.

In veel landen, ook daar waar de gehouden varkens officieel vrij zijn van de ziekte van Aujeszky, komt ZvA endemisch voor bij wilde zwijnen (Müller et al., 2011). Dit is onder andere het geval in Duitsland, België en Frankrijk. De aanwezigheid van het virus bij wilde zwijnen heeft geen consequenties voor de status van de gehouden varkens, maar de wilde zwijnen vormen in veel landen wel het belangrijkste, zo niet enige reservoir van het virus. Met een toename van het aantal wilde zwijnen en uitbreiding van de leefgebieden, zowel nationaal als internationaal, neemt het risico voor gehouden varkens toe. Echter, in verhouding tot bv KVP (Fritzemeier et al., 2000) worden bij ZvA heel weinig introducties waargenomen bij gehouden varkens, vanuit de wilde zwijnen (Müller et al., 2011). Er zijn op Europees niveau slechts enkele voorbeelden bekend. De redenen hiervoor zijn onbekend.

In tegenstelling tot veel andere landen, is de Nederlandse wilde zwijnen populatie vrij van ZvA, zoals ook blijkt uit de jaarlijkse monitoring. Wilde zwijnen populaties in aangrenzende landen (Duitsland, België) vormen echter een dreiging voor de Nederlandse wilde zwijnen. Op historische gronden is het de vraag of ZvA in de Nederlandse wilde zwijnen populatie endemisch kan worden.

Dit zou te maken kunnen hebben met dichtheid en omvang van de populatie, of de contactstructuur, maar dat is allemaal zeer speculatief en hier is niets met zekerheid over te zeggen.

6.2 Conclusies

Wilde zwijnen zijn gevoelig voor dezelfde ziekten als de gehouden varkens. Infecties kunnen over weer plaatsvinden en dat gebeurt ook in het buitenland. De kans dat dat in Nederland gebeurt is niet groot. Immers de varkenshouderij in Nederland is totaal anders opgezet en georganiseerd dan in grote delen van Oost-Europa, Rusland en Sardinië. Risicofactoren als wilde zwijnen en swill-voeding, die daar een grote rol spelen, zullen onder Nederlandse omstandigheden veel geringer zijn, of geheel wegvallen t.o.v. risicofactoren die hier belangrijk zijn.

Er zijn weinig of geen gegevens over het voorkomen van endemische, bedrijfsgebonden varkensziekten bij de wilde zwijnen in Nederland. Daar waar het ziekten betreft die reeds endemisch voorkomen bij gehouden varkens (de zogenaamde bedrijfsgebonden ziekten), zal de rol van het wild zwijn als reservoir of verspreider in vrijwel alle gevallen verwaarloosbaar zijn, zeker op sectorniveau.

Nederlandse wilde zwijnen zijn vrij van alle relevante bestrijdingsplichtige dierziekten waarop gemonitord wordt. Daar waar het bestrijdingsplichtige ziekten betreft, kunnen wilde zwijnen een belangrijke bron van infectie zijn voor gehouden varkens, mits het virus in Nederland als eerste geïntroduceerd wordt bij de wilde zwijnen. Preventief beleid zou zich daar in belangrijke mate op moeten richten.

Het introductierisico van KVP/AVP via wilde zwijnen wordt op dit moment als verwaarloosbaar laag ingeschat omdat het niet voorkomt in de wilde zwijnen in de ons omringende landen. Mochten de ziekten wel optreden, dan is de kans op insleep naar gehouden varkens laag tot matig.

ZvA wordt wel aangetroffen bij wilde zwijnen in de ons omringende landen. De overdracht van ZvA van wilde zwijnen op gehouden varkens komt sporadisch voor. Voor KVP en AVP heeft de aanwezigheid van het virus in de wilde zwijnen populatie direct consequenties, ook voor de varkenshouderij. Het zal o.a. leiden tot handelsbeperkingen in meer of minder grote delen van Nederland. Ook als wilde zwijnen niet de primaire bron zijn van het virus, maar er sprake is van “spill-over” vanuit gehouden varkens naar wilde zwijnen, kan dit aanzienlijke consequenties hebben voor de varkenshouderij. Vrijverklaring van Nederland en daarmee het opheffen van alle handelsbelemmeringen, kan pas wanneer de ziekte ook bij wilde zwijnen is uitgeroeid.

7

Beperken schade en risico's

7.1

Wering en verjaging

Het actief verjagen en weren van wilde zwijnen van de grond van boeren is moeilijker naarmate de wilde zwijnen dichterbij het brongebied voorkomen, zoals aan de randen van leefgebieden. Het Faunafonds adviseert een breed scala van mogelijke maatregelen, die afgewisseld moeten worden om effectief te blijven (Oord, 2002; zie tabel).

Weer- en verjaagmiddelen

Vlaggen
Flitslampen
Knalapparaten
Geurgordijn
Alternatief voedsel
Schrikdraad
Rasters

Navraag in de praktijk leert dat alleen een goed sluitend raster definitief de dieren van het perceel kan houden dan wel binnen het raster. Dit is wat de boeren meegaven in de interviews en is bevestigd tijdens de bijeenkomst.

Deze rasters zijn voor de landbouw effectief en op sommige plaatsen heeft het Faunafonds deze rasters aangeschaft. Het voorkomt een hoge schadeclaim op langere termijn. Het nadeel is dat het gebied minder toegankelijk wordt voor recreatie.

Een andere maatregel is om alternatief voedsel aan te bieden op plekken waar de dieren geen schade toebrengen aan gewassen. In de praktijk betekent het de maïs op het land oogsten en in het bos storten, ver weg van het perceel. Bieber & Ruf (2005) geven echter aan dat dit juist een maatregel is, bijvoeding in het algemeen, die contraproductief is om de populatiegroei tegen te gaan. Daarmee is tevens het dilemma geschetst tussen landgebruik en wilde zwijnenschade. Een belangrijk deel van de schade wordt toegebracht aan maïs. Dit is een gewas dat veelal op veldkavels wordt verbouwd, verder van of zelfs los van het bedrijf dat het gebruikt. Loonwerkers huren soms land voor maïsteelt. De kavels rond natuur zijn in de praktijk vaak veldkavels en daarmee wordt *de kat op het spek gebonden*. Zo zijn in de zogenoemde agrarische enclave op de Veluwe vrijwel alle boeren gestopt met het telen van maïs. Als het zwijn een *natuurlijke handicap* is voor de boer – zoals dat op andere plekken de drooglegging is – kan verdedigd worden dat de boer zijn landgebruik aanpast aan de natuurlijke omstandigheden. Maar wie was er het eerst: *de maïs of het wild zwijn* en de

maatschappelijke discussie over wilde zwijnen gaat niet alleen over maïspancelen die aan het bos grenzen.

7.2 Populatieregulatie

Over de noodzaak van populatieregulatie verschillen de meningen. Waar de een (boeren en sommige burgers) vinden dat de overlast en risico's moeten worden geminimaliseerd door een actief nulstandbeleid, is de ander (sommige ngo's) een voorstander van een zelfsturend populatiebeheer. Dat wil zeggen dat de groei autonoom afneemt als de draagkracht van het gebied is bereikt (zelfregulering).

In de afweging van populatieregulatie moet in de eerste plaats onderscheid worden gemaakt tussen de populaties in de leefgebieden en de populaties daarbuiten.

Populatiebeheer in leefgebieden

De populaties in de (drie) leefgebieden worden nu actief gereguleerd, al was het maar om de druk van wilde zwijnen op het cultuurlandschap vanuit de randen van de leefgebieden terug te dringen. Binnen deze leefgebieden is het denkbaar om een zelfregulerend populatiebeheer toe te passen (Groot Bruinderink, 2009). Dan bestaat de mogelijkheid dat er discussies gaan ontstaan over dierenwelzijn, vergelijkbaar met die in de Oostvaardersplassen, wanneer voedseltekort leidt tot sterfte. Daarnaast heeft deze aanpak ook (een grote) invloed op andere vormen van biodiversiteit (zie §3.2). Onze studie beperkt zich tot de vraag naar schadepreventie en aantalsregulatie buiten de leefgebieden en daarom wordt dit onderdeel niet verder uitgewerkt.

Populatiebeheer buiten de leefgebieden

Zelfregulering? Aan de randen van de leefgebieden en daarbuiten is hoe dan ook een actief populatiebeheer noodzakelijk om de (groei in) aantallen te beperken. Zelfregulering zou betekenen dat er een veel grotere schade aan gewassen, particulieren eigendommen en verkeer gaat ontstaan. Zelfregulerend populatiebeheer kan alleen als het beschikbare voedsel uitsluitend bedoeld is voor het wild. In een landbouwgebied is het voedsel nauwelijks een beperkende factor en bovendien is het niet de bedoeling dat landbouwgewassen *ad libitum* beschikbaar zijn voor (de groei van) populaties wilde zwijnen.

De positieve respons op de aantalsontwikkeling die kan ontstaan bij jagen laat zich mogelijk verklaren door enerzijds het beschikbare voedsel dat niet afneemt en anderzijds door de wijze waarop er wordt gejaagd: onvoldoende op de populatie tot 1 jaar oud.

Populatieopbouw en afschot. In gebieden met voldoende voedselaanbod moet – voor een stabiele populatie – jaarlijkse 85% van de juveniele wilde zwijnen sterven (Bieber & Ruf, 2005). Dit gebeurt deels door natuurlijke sterfte, zeker in een winter met weinig voedsel, maar voor de rest zal dit door afschot moeten gebeuren. Ga er maar aan staan! Wilde zwijnen zijn niet makkelijk te bejagen en er is extra maatschappelijke weerstand tegen het schieten van jonge beesten. In Duitsland wordt de regel gehanteerd dat 70-80% van het afschot uit biggen moet bestaan en die mogen het gehele jaar door worden bejaagd. Daarbij speelt niet alleen de aantalsontwikkeling een rol, maar ook dat in deze grote groepen jonge dieren de kans op ziekteontwikkeling het grootst is. Ook Groot Bruinderink & Lammertsma (2007) adviseren om de populatie niet relatief jong te houden. In het faunabeheerplan voor wilde zwijnen van het leefgebied de Veluwe wordt op dit moment de regel gehanteerd dat 50% van de biggen moeten worden afgeschoten. Met name voor het noorden van de Veluwe – met een sterkere verbondenheid met agrarische landschappen – lijkt dit percentage te laag.

7.3 Jachtmethoden

Huidige jachtmethodes zijn besproken met de deskundigengroep, waarin verschillenden jagers in participeerden.

De meest toegepaste methode is de **aanzitjacht met gebruik van lokvoer**. Deze is arbeidsintensief, maar de populatie kan op bepaald niveau worden gehandhaafd. Het gebruik van een restlichtkijker maakt deze methode effectiever, omdat met weinig licht (geen maan, bewolkt) toch gewerkt kan worden.

Vangkooien met lokvoer: zijn effectief, maar bij een hoog voedselaanbod minder. Het is niet realistisch om met kooi de laatste dieren te kunnen wegvangen, al geeft Groot Bruinderink & Lammertsma (2002) aan dat bij een gering voedselaanbod dit wel mogelijk zou zijn. Er zijn risico's: niet-doelsoorten die in kooi komen en wilde zwijnen die zich in de kooi verwonden. De controle van de kooien moet zeer frequent plaatsvinden. Wanneer dit plaatsvindt met bijv. een camera dan is de vangkooi een effectief middel.

Groot Bruinderink & Lammertsma (2002), die naar jachtmethoden in relatie tot effectiviteit en dierenwelzijn heeft gekeken, geeft aan dat naast de aanzit jacht en gebruik van kooien ook de bersjacht goed scoort. De bersjacht, ook wel sluipjacht genoemd, bestaat uit het "sluipen" van een jager alleen door het gebied en bij verrassing de zwijnen schieten. Tabel 7.1 geeft een overzicht.

Tabel 7.1 Rendement en effecten op welzijn van de verschillende typen jacht.

-- = zeer slecht; - = slecht; + = matig; ++ = beter; +++ = goed (uit Groot Bruinderink & Lammertsma (2002). Toepasbaarheid: dit geeft aan in hoeverre er een negatieve associatie tussen mens – wild zwijn ontstaat, waardoor het steeds moeilijker wordt om deze vorm van jacht toe te passen.

	drijf	druk	aanzit - druk	auto	bers	aanzit	kooi
Rendement							
effectiviteit - mastrijk jaar	-	++	++	++	++	++	+
effectiviteit - mastarm jaar	-	++	++	+	+	+++	+++
toepasbaarheid	-	-	--	-	+	+	+++
Welzijn							
trefkans	+	++	+++	++	++	+++	+++
stress	-	+	+	+	+	++	-

Allerlei vormen van drijf en drukjacht zijn in Nederland niet toegestaan (drijfjacht, drukjacht, aanzit – drukjacht). Toch zal je als je de doelen wilt halen, en geloofwaardig wilt zijn in de te kiezen aanpak, moeten overwegen om deze vormen van deze jacht toe te staan, waarbij de **aanzit – drukjacht** als meest wenselijke methode naar voren komt.

Belangrijk is om op het veiligheidsaspect van deze vorm van jacht te letten (risico voor jagers en anderen) en naar dierenwelzijn (risico op aangeschoten dieren). Aanzit - drukjacht zou ook in leefgebieden toegepast kunnen worden, omdat je daarmee later in het seizoen (herfst) in één keer het afschot gerealiseerd zou kunnen worden. Voordeel is dat er minder verstoring optreedt en als bonus een betere zichtbaarheid van zwijnen in het recreatie seizoen. Bovendien zijn de biggen dan groter en leveren meer vlees op. De aanzit-drukjacht wordt in het buitenland succesvol toegepast. Groot Bruinderink & Lammertsma (2002) geven aan dat de toepasbaarheid zeer slecht zou zijn, omdat er een groot aantal mensen, drijvers en jagers, tegelijkertijd aan mee moet doen. Het is de Tweede Kamer die deze methode (nog) niet wil toestaan binnen de nieuwe Natuurwet.

Aanvullend kan ontheffing worden gevraagd om ook op zondag, wanneer jacht niet is toegestaan, te kunnen jagen. Daarmee wordt simpelweg de mogelijkheden vergroot om, wanneer de omstandigheden gunstig zijn, te jagen.

7.4

Conclusies

Gelet op de huidige omstandigheden, c.q. voedselaanbod in gebieden waar de soort voorkomt buiten de leefgebieden, mag worden verwacht dat de populatie zonder ingrijpen snel kan groeien. Er is voedsel genoeg in het cultuurlandschap van Nederland. Om de schade te beheersen is het meest effectief om de populatiegroei tegen te gaan, c.q. de populatie te laten krimpen. Desnoods met middelen die niet algemeen worden aanvaard terwijl zij maatschappelijk wel gewenst zijn, zoals bepaalde vormen van jacht. Verjagen is arbeidsintensief omdat het dier snel leert. Weren is het meest effectief om schade te beperken door het plaatsen van rasters.

8

Samenwerken in beheer

8.1

Actoren in het beheer van wilde zwijnen

Maatschappelijke actoren hebben verschillende belangen bij het al of niet beheersen en beheren van de populatie wilde zwijnen buiten de leefgebieden, dus in de nulstandgebieden.

Natuurorganisaties en terreinbeheerders waarderen het wild zwijn vanuit diens bijdrage aan het functioneren van het ecosysteem. Het dier zorgt voor dynamiek en daarmee diversiteit.

Tegelijkertijd realiseren terreinbeheerders zich dat een goed nabuurschap met zich meebrengt dat zij maatregelen moeten nemen om schade aan landbouw en privé eigendommen te voorkomen / minimaliseren. Door de stand in de hand houden of maatregelen te nemen om schade te voorkomen(rasters).

Een belangrijke belangengroep is de **landbouw** die niet het doel heeft om wilde zwijnen te voederen met hun gewassen en bovendien het dier als een risicofactor ziet voor verspreiding van besmettelijke dierziekten, die verregaande economische en sociale gevolgen kunnen hebben. Zij zullen zelf ook maatregelen moeten nemen om schade te voorkomen, bijvoorbeeld door nemen van maatregelen om de wilde zwijnen te weren.

Tenslotte zijn er de **jagers** die meewerken aan de bestrijding van het wild zwijn, terwijl zij tegelijkertijd belang hebben bij de handhaving van een bepaalde wilde zwijnenstand. Een jager zal niet gauw het laatste wild zwijn uit zijn/haar jachtgebied schieten.

De waardering door het **publiek** is groot mits die niet lokaal wordt overschaduwd door overlast zoals aanrijdingen en vernielingen aan tuinen, golfbanen, etc. Daarmee is het grote publiek een belangrijke factor waarmee alle andere actoren in meer of mindere mate rekening moeten houden.

In de belangenafweging hebben **overheden** verschillende functies. Het **Rijk** heeft primair een functie in de waarborging van diergezondheid. Zij heeft in de Nationale Agenda Diergezondheid (2007-2015) zichzelf ten doel gesteld om de handhaving van het nulstandbeleid voor de wilde zwijnen te verbeteren. Ook in reacties op Kamervragen wijst de Staatssecretaris op de verantwoordelijkheid van de provincies om buiten de leefgebieden het nulstandbeleid uit te voeren.² De **provincies** zijn verantwoordelijk voor het faunabeheer: de bescherming, aantallen, beheer, vergoeding van schade (via het Faunafonds) e.d.. Daarvoor laat de provincie

---

² Het nulstandbeleid maakt deel uit van de provinciale taken omtrent beheer en schadebestrijding en is nodig uit oogpunt van veterinaire risico's, verkeersveiligheid en schadebestrijding (DGNR-NB / 13019427).

faunabeheerplannen door de faunabeheereenheden maken die worden uitgevoerd binnen meerdere wilddbeheereenheden.

Het faunabeleid bij de provincies ligt veelal bij de afdelingen die zich ook met het beleid voor natuur en landschap bezighouden. Zij geven aan dat het nulstandbeleid onuitvoerbaar is gelet op het gedrag van diverse actoren. In de praktijk functioneert het nulstandbeleid als een legitimatie om de populatie terug te dringen als het nodig is, een reactieve benadering dus. Terwijl een proactieve benadering – een andere alternatieve beleidsontwikkeling buiten de leefgebieden – maatschappelijk niet gelegitimeerd is vanwege het bestaande nulstandbeleid. De provincies willen wel andere – alternatieve – keuzes kunnen maken. Die alternatieven moeten (1) geloofwaardiger zijn, (2) meer in overeenstemming met de realiteit en (3) minder discussie opleveren dan het huidige nulstandbeleid.

8.2 Wilde zwijnen tafels

Faunabeleid en natuurbeleid – soms aangevuld met dierenwelzijn – zijn met elkaar verbonden en onderwerp van menig debat. Waar deze debatten op een hoger – provinciaal en landelijk - schaalniveau vaak politiek gemotiveerd zijn, worden op lokaal niveau pragmatische oplossingen ontwikkeld binnen de bestaande kaders. Zo wordt lokale overlast in de zuidelijke provincies gaandeweg opgelost in een gebiedsgerichte aanpak. Grondeigenaren spreken met elkaar af dat ieder op zijn eigen terrein – samen met de jagers – zijn uiterste best doen om het aantal zo ver terug te dringen dat de overlast wordt geminimaliseerd. Dat blijkt in het ene geval succesrijker dan in het andere. Cruciaal is dat alle grondeigenaren mee willen doen en bij natuurorganisaties is dat niet altijd het geval.

8.3 Samenwerken

Het beleid rond wilde zwijnen heeft het kenmerk van afwisselend gedogen en – doen - ontwikkelen. Daardoor ontstaan er knelpunten tussen en binnen verschillende niveaus:

1. Rijk en provincie: waar het Rijk vanuit diergezondheid ervan uitgaat dat het nulstandbeleid actief wordt gehandhaafd, wordt op provinciaal niveau de werkelijkheid anders ervaren, mede gevoed door verschillende maatschappelijke actoren. Mocht er ooit gehandeld moeten worden vanwege de uitbraak van een besmettelijke ziekte, dan heeft het Rijk de leiding in het nemen van bestrijdingsmaatregelen. Preventief heeft het Rijk geen instrumenten om af te dwingen dat de dichtheden wilde zwijnen worden teruggebracht, ook niet in gebieden met een hoge dichtheid aan gehouden varkens.
2. Binnen de provincies. Faunabeleid is (soms) onderdeel van het natuurbeleid en via het natuurbeleid is het onderdeel van het ruimtelijk beleid. Gelet op de afwegingen die er spelen tussen landbouw en natuur, verdient het overweging, zo niet aanbeveling, om het faunabeleid rechtstreeks onder het ruimtelijk beleid te brengen met uiteraard de inbreng van het natuurbeleid. Daarmee wordt het beleid sterker gelegitimeerd.
3. Provincie en regio: provincies waarderen de gebiedsgerichte aanpak. Dat is een benadering van onder op en heeft daarmee meer draagvlak, dan wanneer de provincie het beleid en de uitvoering eenzijdig bepaalt. De gebiedsgerichte aanpak kan succesvol zijn als grondeigenaren op gebiedsniveau hun afspraken nakomen, c.q. er sprake is van proactief draagvlak.

8.4

Conclusie

De verdeling van rollen en verantwoordelijkheden in het beheer van wilde zwijnen brengt met zich mee dat voor de beheersing van de populaties intergouvernementele samenwerking essentieel is. Die samenwerking kan alleen op basis van overeenstemming op verschillende schaalniveaus binnen organisaties over nut en noodzaak van beheer en de strategie die daarin wordt gevolgd. Het beleid rond wilde zwijnen vindt een krachtiger legitimatie als het expliciet onderdeel wordt van het ruimtelijk beleid.

9

Aanbevelingen voor beleid

9.1

Aanbevelingen voor ruimtelijk beleid

Aan de hand van de resultaten van deze verkenning, worden nu enkele voorstellen geformuleerd voor ruimtelijk beleid. Deze zijn afgeleid van de gesprekken, deskundigenbijeenkomst en literatuur. De adressant voor deze voorstellen is in ieder geval de provincies. Zij zijn immers bij uitstek toegerust voor opstellen en uitvoeren van ruimtelijk beleid.

Randvoorwaarden voor beleid:

- Breed draagvlak, zodanig dat partijen gemotiveerd zijn om die uit te voeren;
- Respect voor de waarden die het wild zwijn heeft voor de Nederlandse samenleving;
- Uitvoerbaar. Dat wil zo veel zeggen dat stimuleren effectiever is dan reguleren;
- Budgettair neutraal. Alternatieven moeten niet direct tot hogere kosten leiden.

De voorstellen hebben het karakter van aanvullend dan wel alternatief beleid. Zij kunnen in combinatie worden toegepast. Belangrijk is dat dit geen individueel provinciaal beleid wordt, maar juist gecoördineerd door provincies samen.

1. Instellen van meer leefgebieden.

Als het nulstandbeleid niet wordt gehandhaafd om welke redenen dan ook en er is ook geen aanleiding toe, kan worden overwogen om extra leefgebieden in te stellen. Het zal vaak gaan om bestaande natuurgebieden waar ze voorkomen. Dat voegt wellicht weinig toe aan de bestaande praktijk, maar die wordt dan wel gelegitimeerd. De criteria voor een leefgebied zouden kunnen zijn dat:

- Er moet draagvlak zijn in het gebied en men moet van de meerwaarde overtuigd zijn.
- De omvang (c.q. voedselbeschikbaarheid) is voldoende groot om een populatie van minimaal 50 wilde zwijnen te onderhouden. Dat betekent in de praktijk een leefgebied groter dan 2000 ha. Zo nodig zorgen voor extra voedselvoorziening in het hart van het leefgebied.
- Die omvang kan ook worden gerealiseerd als er voldoende connectiviteit is tussen twee kleinere gebieden zodat zij als één gebied gaan functioneren (meta populatie). Als die verbinding (connectiviteit) bestaat uit een landbouwgebied, dan moet daar 100% schadevergoeding mogelijk zijn, anders is het voor de landbouw onaanvaardbaar.

2. Nulstand standvastig

Als er alle aanleiding toe is om het nulstandbeleid te handhaven (zie onder ruimtelijke zonering), dan vraagt dat om een proactieve benadering, hier aangeduid als *nulstand standvastig*. Dat betekent in de praktijk dat actief de wilde zwijnen uit het gebied worden bejaagd, dan wel weggejaagd. *Dat wil niet zeggen dat een nulstand bereikt kan worden*. Dat is een illusie. Het vraagt om een gezamenlijk gedragen actieve instelling van alle grondeigenaren en jagers. De vraag is niet *of* ze worden weggestuurd dan wel bejaagd, maar *wat* de beste methode daarvoor is. Dat zal van geval tot geval verschillen. Rasters is niet per definitie de beste oplossing, c.q. wel een laatste redmiddel.

3. Ruimtelijke zonering

Als er behoefte is aan meer leefgebieden en tegelijkertijd aan gebieden met een standvastig nulstandbeleid, dan is een logische consequentie dat er sprake is van een ruimtelijke zonering. In figuur 4.2 is daarvoor een voorzet gedaan bij de Kansenskaart voor Wilde Zwijnen. De kansenskaart is gebaseerd op criteria als beschikbaar voedsel, ruimtelijke samenhang en rust, c.q. dekking. Daarbij is in mindere mate de risico's voor de externe omgeving betrokken (dichtheid gehouden varkens, verkeersbewegingen). De ruimtelijke zonering zou kunnen bestaan uit: (a) Leefgebied en (b) Nulstand standvastig. Voor de *locatie* van de Leefgebieden worden in aanvulling op de kansenskaart, c.q. bovenstaande criteria (1), de volgende ruimtelijk specifieke criteria geformuleerd:

- Lage dichtheid of – liever nog – afwezigheid van gehouden varkens;
- Lage verkeersintensiteit door en in de directe nabijheid van het leefgebied. Aanpassingen aan de wegen zijn noodzakelijk;
- Specifieke eisen kunnen stellen voor het beheer aan de randen van het leefgebied: 100% schadevergoeding en gezamenlijk inspanning om te bejagen tot x meter in de rand van het gedefinieerde leefgebied.

Nogmaals: deze benadering heeft alleen zin, als provincies dit gecoördineerd doen.

9.2

Aanbevelingen voor strategie van populatiebeheer

Er zijn twee populatie regulerende aanbevelingen die worden gegeven op basis van de analyse in dit rapport inclusief de kennis die is geleverd op de deskundigenbijeenkomst:

- Jachttechnieken. De bejaging van het wild zwijn moet zodanig worden uitgevoerd dat er zo min mogelijk onrust wordt gecreëerd en het dierenwelzijn wordt gerespecteerd. Daarvoor wordt een methode node gemist: de aanzit – drukjacht. Door in korte tijd veel te schieten, kan in de rest van de week of zelfs van het jaar, rust komen in het gebied. Dat is beter voor het dierenwelzijn en voor de beleving (recreatie).
- Populatieopbouw van de te bejagen dieren (zie 7.2). Buiten de leefgebieden moet een groter deel van de leeftijdsgroep tot 1 jaar worden afgeschoten. Door dat strak te handhaven, hoeft er uiteindelijk veel minder te worden bejaagd.

9.3

Aanbevelingen voor proces en communicatie

Een enkele opmerking en aanbeveling over proces en communicatie. Dit, omdat het beleid rond wilde dieren – en zeker wilde zwijnen – maatschappelijk en (dus ook) politiek een gevoelig onderwerp is. De opmerkingen en aanbevelingen zijn gevoed door de ervaringen met andere wildsoorten die al dan niet schade veroorzaken en de ervaringen uit het buitenland.

Het bejagen van wilde dieren en dus ook wilde zwijnen schuurt wanneer het wordt geconfronteerd met sommige discoursen in de ecologie en dierenwelzijn. Vanuit de systeem analyse wordt door sommige natuurbeschermers bepleit dat zelfregulatie van de populatie mogelijk moet zijn (zie 7.2). Het gaat uit van een natuurlijk systeem waar de mens met zijn behoefte om te jagen en verzamelen buiten staat. Tegelijkertijd ontstaat er een nieuwe beweging, c.q. discourse, die een soort herwaardering van jagen en verzamelen met zich meebrengt: voedsel met een verhaal, wildernisvlees, stadslandbouw, koks die zelf gaan jagen, etc. Het brengt dus een nieuwe groep jagers en verzamelaars in beeld, met daarbij een andere houding tegenover de jacht (gezond voedsel en dierenwelzijn gedreven).

In Duitsland wordt de schade aan de landbouw door wilde zwijnen vergoed door de jagers, die dat moeten financieren uit de opbrengsten uit de jacht. Tegelijkertijd lopen daar de dieren in de stadparken van Berlijn.

Er is wellicht ruimte voor een nieuw discourse over ‘beleven en benutten’. Campagnes die de vraag stellen waarom vanuit de natuurbescherming en –ontwikkeling *beleven en benutten* niet samen kunnen gaan. Om hierin succesvol te zijn is het belangrijk dat de juiste mensen met deze campagne aan de slag willen: natuurorganisaties i.s.m. de culinaire business.

9.4 Wilde Zwijnen Akkoord?

Uitbreiding, c.q. verfijning van wet- en regelgeving lijkt niet de meest efficiënte en effectieve aanpak. Onderlinge afstemming en samenwerking is van cruciaal belang om het wild zwijn en de maatschappelijke belangen die spelen voldoende tot zijn recht te laten komen. Daarom wordt voorgesteld om op (gecoördineerd) provinciaal niveau te komen tot akkoorden over wilde zwijnen zoals die onlangs ook voor ganzen zijn afgesproken. In die akkoorden kunnen verschillende afspraken worden opgenomen zoals:

- Ruimte voor lokaal initiatief en hoe dat te faciliteren.
- Ruimtelijke differentiatie in de mate waarin de populatie wilde zwijnen wordt beheerst.
- Afspraken over de technische kant van populatie beheersing.
- Communicatie en marketing van wilde zwijnen (beleid)
- Borging van de uitvoering van de afspraken.

9.5 Conclusies

Het tegemoet komen aan alle maatschappelijke belangen die er spelen rond wilde zwijnen, vraagt om een gezamenlijke aanpak van overheden en maatschappelijke partijen. In deze gezamenlijke aanpak worden taboes benoemd en afspraken gemaakt over de wijze waarop die kunnen worden doorbroken. Het vraagt om respect voor ieders ambitie en belang. Dan ontstaat er draagvlak voor ruimtelijke zonering. Dat betekent dat er gebieden ontstaan waar actief het nulstandsbeleid wordt uitgevoerd (nulstand standvastig). Daarvoor zijn aanpassingen nodig in de strategieën voor de regulatie van het populatiebeheer. Om de gezamenlijke aanpak te versterken lijkt een soort van wilde zwijnenakkoord het onderzoeken waard, waarin dan integrale afspraken gemaakt kunnen worden ook over communicatie en proces van sturing van de samenwerking.

Bronnen

- Bieber C. & T. Ruf, 2005.
Population dynamics in wild boar *Sus scrofa*: ecology, elasticity of growth rate and implications for the management of pulsed resource consumers
Journal of Applied Ecology 42: 1203-1213.
- Buijs, A. & F. Langers, 2013.
Publieke visies op het beheer van wilde dieren - Resultaten van een enquête naar de visies van leden en niet-leden op het beheer van wilde dieren.
Alterra-rapport 2502, Wageningen.
- Carvalho Ferreira HC de, 2012.
African swine fever virus excretion patterns in persistently infected animals: a quantitative approach.
Vet. Microbiol. 160(3-4): 327-40.
- European Food Safety Authority, 2009.
Scientific Opinion of the Panel on AHAW on a request from Commission on “Control and eradication of Classic Swine Fever in wild boar.
The EFSA Journal 932: 1-18.
- Faunafonds, 2007.
Jaarverslag 2006, Dordrecht.
- Faunafonds, 2013.
Jaarverslag 2012, Dordrecht.
- Fritzemeier, J. et al, 2000.
Epidemiology of classical swine fever in Germany in the 1990s.
Vet. Microbiol. 77: 29-41.
- Groot Bruinderink, G.W.T.A. & D.R. Lammertsma, 2002.
Ethische aspecten bij het beheer van wilde zwijnen.
Alterra-rapport 475, Wageningen.
- Groot Bruinderink, G.W.T.A. et al, 2004.
De relatie tussen bosontwikkeling op de Zuidoost Veluwe en de aantallen edelherten, damherten, reeën, wilde zwijnen, runderen en paarden.
Alterra-rapport 0.112, Wageningen.
- Groot Bruinderink G.W.T.A. & D.R. Lammertsma, 2007.
Besmettingsrisico's tussen vrij levende en gehouden hoefdieren
De Levende Natuur 107: 4-7.
- Groot Bruinderink, G.W.T.A., et al., 2009.
Ex ante evaluatie van maatwerk beheer van wilde zwijnen.
Wageningen, Alterra-rapport 1944.
- Groot Bruinderink, G.W.T.A. et al, 2010.
Factoren bij aanrijdingen met wilde hoefdieren op de Veluwe.
Alterra-rapport 2026, Wageningen.
- Groot Bruinderink G.W.T.A. et al., 2011.
Wilde zwijnen in Limburg - Wat zijn de consequenties van meer leefgebieden voor Wilde zwijnen in Limburg?
Alterra-rapport 2207, Wageningen.
- Guberti, V. et al., 1998.
Estimate the threshold abundance for the persistence of the classical swine fever in the wild boar population of the eastern Sardinia.
In: Report on Measures to Control Classical Swine Fever in European Wild Boar, pp. 54–61. Commission of the European Community, Brussels.

- Hone, J. et al, 1992.
Estimation of the dynamics and rate of transmission of classical swine fever (hog cholera) in wild pigs.
Epidemiology and Infection, 108: 377–386.
- Jansman H.A.H. et al, 2013.
Genetica van wilde zwijnen in Limburg en Noord-Brabant - Verspreiding, herkomst en verwantschap.
Alterra-rapport 2404, Wageningen.
- Moennig, V., 2000.
Introduction to classical swine fever: virus, disease and control policy.
Vet. Microbiol. 73: 93-102.
- Müller T. et al, 2011.
Pseudorabies virus in wild swine: a global perspective.
Arch Virol. 156: 1691-705.
- Oord, J.G., 2002
Handboek faunaschade.
Faunafonds, Dordrecht.
- Spek, G.J., 2014.
Faunabeheerplan grofwild.
FBE Gelderland 2014-2019.

www.zoogdierenvereniging.nl

<http://www.deskundigengroepdierziekten.nl>

Bijlage 1 Deelnemers deskundigenbijeenkomst

Lijst deelnemers deskundigenbijeenkomst 24 november 2014.

Deskundigheid	Naam	Organisatie
verbinding	Alfred Melissen	FBE Limburg
landbouw	Bert Vergoossen	LLTB
opdrachtgever	Daan Jacobs	Faunafonds
verbinding, jager	Erik Koffeman	FBE Noord-Brabant
beleid	Frank van Belle	Provincie Gelderland
TBO, jager	Ger Verwoerd	Geldersch Landschap
ziekte	Gerdien van Schaik	Gezondheidsdienst voor Dieren
beleid (stagiair)	Gijs Hofstraat	Ministerie van Economische Zaken
ecoloog	Hans Hollander	Zoogdiervereniging
jager	Hubert van Loo	WBE Grensland/Vaals
ziekte	Jolianne Rijks	Dutch Wildlife Health Care
beleid	Marieke Augustijn	Ministerie van Economische Zaken
beleid	Paul Voskamp	Provincie Limburg
TBO	Piet Zegers	SBB
landbouw	Toos Craens	Agrariër
beleid	Wiel Poelmans	Provincie Noord-Brabant
ecoloog	Wim Knol	Koninklijke Jagersvereniging
organisatie	Adriaan Guldemon	CLM
organisatie	Wim Dijkman	CLM
organisatie	Dirk Keuper	CLM

Bijlage 2 Verslag van deskundigenbijeenkomst

24 november 2014, Brasserie In de Sluis, Well, Limburg

Aanwezig (in volgorde van zitplaats)

Erik Koffeman (FBE Noord-Brabant); Ger Verwoerd (Geldersch Landschap); Paul Voskamp (Provincie Limburg); Hubert van Loo (jager); Toos Craens (melkveehouder); Jolianne Rijks (Dutch Wildlife Health Centre); Gerdien van Schaik (Gezondheidsdienst voor Dieren); Wiel Poelmans (Provincie Noord-Brabant); Hans Hollander (Zoogdierverseniging); Piet Zegers (Staatsbosbeheer); Frank van Belle (Provincie Gelderland); Wim Knol (Koninklijke Nederlandse JagersVereniging); Alfred Melissen (FBE Limburg); Gijs Hofstraat (stagiair Min. EZ); Daan Jacobs (Faunafonds); Bert Vergoossen (LLTB); Marieke Augustijn (Min. EZ); Adriaan Guldemon (CLM, notulen); Dirk Keuper (CLM, notulen); Wim Dijkman (CLM, voorzitter);

1. Agenda wordt vastgesteld:

1. Kennismaking, lunchen en vertellen van zwijnenverhalen
2. Waardering van zwijnen: vanuit natuur en cultuur
3. Trends in schade
4. Risico's van ziekteverspreiding
5. Methoden voor populatiebeheer:
  - a. Welke kennen we?
  - b. Wat zijn de ervaringen?
  - c. Welke missen we?
  - d. Hoe waarderen we kansrijke maatregelen? (vanuit landbouw, natuur, dierenwelzijn, maatschappelijke acceptatie)
6. Conclusies en vervolg

Verwachting opdrachtgever Faunafonds

We zijn op zoek naar de voor- en tegenargumenten om wilde zwijnen in één gebied te hebben. We zoeken aanbevelingen over hoe verder met zwijnen: Moeten we het nulstandbeleid ter discussie stellen? En wat dan? Vandaag verzamelen we op kennis gebaseerde feiten.

2. Ecologische en culturele waarde

Wild zwijn heeft intrinsieke waarde. Ze maken open plekken op de bodem door wroeten. Dat is goed voor bepaalde vegetatieontwikkeling en verjonging. Geeft ecosysteem dynamiek. In grote gebieden geeft dit ook verscheidenheid. Bij te veel aan zwijnen negatief effect, ploegen soms orchideeënweide om. Hierover wordt door natuurbeheerders verschillend over gedacht: sommigen

zien het als een negatief effect, anderen zien het als een ‘natuurlijk proces’. Effect op bosontwikkeling wordt overschat.

In kleine gebieden kunnen ze nadelig zijn voor bijv. reptielenpopulaties (hagedis). Daarom zijn grote leefgebieden belangrijk. Er is discussie of de populatie op de Veluwe groot genoeg is om genoeg genetische variatie te kunnen vasthouden.

Veel leefgebieden zijn (sterk) voedselarm, daar is de draagkracht gering.

Belevingswaarde voor publiek is heel groot, bijv. bij het bezoekerscentrum Groote Peel worden aan de balie waarnemingen van wild zwijn (en gladde slang) doorgegeven.

Bij wild zwijn staat bescherming voorop (beschermde soort), dus er is de verplichting voor een duurzame instandhouding. Voor Natura 2000 gebieden is de soort niet als doelsoort opgenomen, wat niet betekent dat deze gebieden geen rol spelen in het voorkomen van wilde zwijnen.

Culturele waarde

Het wild zwijn is een slim, intelligent dier met een groot leervermogen, een winnaar in ons cultuurlandschap. Landbouwgebieden vormen voor hen een rijke en constante voedselbron (bijv. mais, aardappelen, wormen in grasland) i.t.t. natuurgebieden waar de populatie veel afhankelijker is van goede of slechte mastjaren.

De waarde in de natuur vertaalt zich naar waarde voor de recreant. De belevingswaarde van het wilde zwijn is groot. Die waarde wordt mede bepaald door de wijze waarop de aantallen worden gereguleerd door jacht. In de huidige praktijk leidt het regelmatig tot veelvuldige onrust, waardoor de dieren schuw worden en de belevingswaarde terugloopt. Traditioneel is het wilde zwijn een interessant dier voor de jacht. Het vergt veel kennis en ervaring om deze dieren te bejagen omdat zij zo snel leren. Het zijn intelligente dieren en om die redenen hebben ze altijd een magische uitstraling gehad voor natuurgebieden en de jacht daarin. Er zijn aanwijzingen dat de huidige toenemende verspreiding voor een deel een gevolg is van het uitzetten van zwijnen.

Hubert van Loo illustreert leervermogen van het zwijn. Een radio met menselijke stemmen in het maïsveld werkt voor enkele dagen/weken, dan weten ze dat ze niet bang hoeven te zijn en betreden ze het veld weer.

Conclusies ecologische en culturele waarde

Zwijnen hebben zowel een positief (dynamiek, open plekken) als een negatief effect op natuurwaarden, afhankelijk van soort gebied (voedselrijk of –arm), grootte en de aanwezigheid van kwetsbare populaties van planten (orchideeën) of dieren (bijv. hagedis). De beoordeling of zwijnen schade aanrichten is afhankelijk van de natuurvisie van de natuurbeheerder. De belevingswaarde voor recreant en jagers is groot.

3. Schadeontwikkeling

Discussie over de cijfers en kaarten van schadeontwikkeling die werden gepresenteerd.

In Brabant is er pas sinds 2005 schade aan landbouwgewassen vastgesteld. Ook schadegevallen in gebieden waar geen zwijnen voorkomen. Zou kunnen dat schadeaanmelder in andere gemeente woont dan waar perceel ligt en dan wordt de schade in de woongemeente geregistreerd. Dit is per 1 januari 2014 gewijzigd, zodat de schade in de gemeente waar daadwerkelijk de schade optreedt wordt geregistreerd. Data worden voorgelegd aan enkele deelnemers die goed in deze materie zitten [*heranalyse van de data laat zien dat deze nu in overeenstemming zijn met die van Erik Koffeman*].

Berekende waarde zijn: getaxeerde schade in €/ha landbouwgrond en oppervlakte landbouwgrond met schade als % van totale landbouwgrond, beide per gemeente. Je zou ook de absolute schade per postcode op kaart kunnen zetten.

Omdat Faunafonds per 1 oktober 2014 een behandelbedrag van €300 vraagt en schades pas vanaf €250 worden uitgekeerd, is het zeker dat er minder meldingen van schade zullen komen. Daarmee zijn de schadegegevens van het Faunafonds geen goede maat voor de werkelijke schade, maar geven alleen een trend aan. Dit kan consequenties hebben voor het aanvragen van een ontheffing voor afschot, omdat daarvoor een schadehistorie moet worden getoond. Er zou een schade-app moeten zijn zodat boeren in het veld een schadegeval kunnen melden (met upload van foto's als bewijsmateriaal).

Voor sommige (oudere) mensen is een digitale aanmelding (nu verplicht) ook een drempel om schade aan te geven, omdat ze geen computer hebben.

Geef in rapportage goed aan welke methodiek en definities je hebt gebruikt bij beschrijving van de schade.

De getaxeerde schade is niet de volledige schade. Er is bijkomende of vervolgschade zoals een partij aardappelen die worden afgekeurd omdat er teveel groene (naar boven gewoelde) aardappelen bij zitten. Veroorzaakte schade heeft ook een emotionele kant.

Conclusie schade

De algemene conclusie wordt onderschreven: schade is toegenomen, zowel in het totale schadebedrag als in de verspreiding van de schade.

Schade van zwijnen is op nationaal niveau absoluut gezien niet heel groot, maar is vaak geconcentreerd op weinig plaatsen waar grote schade ontstaat en kan daardoor provinciaal wel aanzienlijk zijn.

Faunafonds heeft schade maar matig in beeld, mede door aanpassing van regels voor indienen. De werkelijke directe en indirecte schade ligt hoger. Door de nieuwe voorwaarden van het Faunafonds vanaf 2014 zijn de schademeldingen nog minder een maat meer voor de werkelijke schade, maar geven wel een trend aan. Een app zou hiervoor een oplossing kunnen zijn.

4. Risico's van ziekteverspreiding

Korte uitleg van het beleid door Marieke Augustijn (ministerie van EZ): er is een aantal besmettelijke dierziekten die volgens Europese richtlijnen bestreden moet worden, o.a. mondenklauwzeer (MKZ), Afrikaanse varkenspest (AVP) en klassieke varkenspest (KVP). Overheid heeft de verplichting deze te bestrijden wanneer ze worden vastgesteld bij wilde zwijnen. Andere ziektes waar regels voor zijn, zijn Aujeszky, brucellose, TB.

Werkwijze bij vaststelling van ziekte: er vindt een aanwijzing van gebied plaats dat geografische eenheid vormt, bij voorkeur goed afgesloten van de rest (gesloten compartiment). Er volgt een bestrijdingsplan om de ziekte uit te bannen. I.v.m. internationale handel moeten we waarborgen dat de ziekte niet naar gehouden varkens overslaat. Varkens in besmet gebied mogen niet vervoerd en niet verhandeld worden, export is dan tijdelijk niet mogelijk. De economische gevolgen van een uitbraak in een varkenshouderijgebied, zoals Zuidoost Brabant kunnen dus groot zijn. Hierin verschilt Nederland van andere Europese landen, waar er minder sterke concentraties van varkenshouderijen zijn en waar export geringer is.

Monitoring op eventuele aanwezigheid van ziekten vindt plaats door GD die minimaal 400 zwijnen per jaar test.

AVP komt voor aan de oostelijke randen van Europa, (o.a. Baltische staten en Polen), waar naast wilde zwijnen ook een aantal bedrijven met gehouden varkens besmet is geraakt. Dus ver weg van Nederland, maar het is moeilijk te voorspellen wat de situatie over bijv. 5 jaar is.

De kansen op een uitbraak zijn voor verschillende ziekte, per situatie (gebied) en per dier verschillend. Insleep van sommige ziekten (bijv. KVP) zou kunnen via geslachte wilde zwijnen(producten) die in illegaal Nederland worden ingevoerd. Inenting van wilde zwijnen kan alleen voor KVP en dat wordt in delen van Duitsland ook gedaan.

Conclusies dierziekten

Er is een kleine, niet verwaarloosbare kans dat wilde zwijnen besmet raken met een dierziekte die onder de EU-richtlijn valt. Ook als dat niet leidt tot overdracht op gehouden varkens, zijn de economische en sociale gevolgen in Nederland groot en ingrijpend in gebieden met een hoge varkensdichtheid.

5. Populatiebeheer

Gebiedsgerichte aanpak. De aanpak van het populatiebeheer is afhankelijk van de doelstelling voor een gebied: leefgebied met bepaald niveau van aantallen of nulstandgebied waar minimale of echte nulstand wordt nagestreefd. Op basis daarvan moet de aanpak van het populatiebeheer worden bepaald. Er zou een zo breed mogelijk scala van maatregelen toegestaan moeten zijn, waaruit het gebied zelf kan kiezen welke effectief en toepasbaar zijn.

Methodes die goed werken zijn:

Aanzit met voer: is arbeidsintensief, maar je kan populatie op bepaald niveau handhaven. Het gebruik van een restlichtkijker maakt deze methode effectiever, omdat met weinig licht (geen maan, bewolkt) toch gewerkt kan worden.

Vangkooien met lokvoer: effectief, maar bij een hoog voedselaanbod minder. Het is niet realistisch om met kooi de laatste dieren te kunnen wegvangen. Er zijn risico's: niet-doelsoorten die in kooi komen; verwonding van beesten in de kooi. Controle kooien moet zeer frequent plaatsvinden. Wanneer frequente controle plaatsvindt, bijv. met camera, dan is de vangkooi een effectief middel. Allerlei vormen van drijf en drukjacht zijn niet toegestaan (drijfjacht, drukjacht, aanzit – drukjacht). Toch zal je als je de doelen wilt halen, en geloofwaardig wilt zijn in de te kiezen aanpak, deze vormen van deze jacht moeten toestaan, waarbij de *aanzit – drukjacht* als meest wenselijke methode naar voren komt. Belangrijk is om op het veiligheidsaspect van deze vormen van jacht te letten (risico voor jagers en anderen) en naar dierenwelzijn (risico op aangeschoten dieren). Aanzit - drukjacht zou ook in leefgebieden toegepast kunnen worden, omdat je daarmee later in het seizoen (herfst) in één keer het afschot gerealiseerd zou kunnen worden. Voordeel is: minder verstoring en een betere zichtbaarheid van zwijnen in recreatieseizoen. Bovendien zijn de biggen dan groter en leveren meer vlees op.

De aanzit-drukjacht wordt in het buitenland succesvol toegepast. Het is de Tweede Kamer die deze methode (nog) niet wil toestaan binnen de Natuurwet.

Jacht op zondag niet toegestaan maar is wel met ontheffing te verkrijgen. Vergroot mogelijkheden. Gebruik van een *geluidsdemper*: niet toegestaan. Maakt niet uit voor afschot in een groep, want beesten vluchten ook weg bij schot met geluidsdemper. Wel minder verstoring in de iets wijdere omgeving. Voor handhaving is het toestaan van geluidsdemper ongewenst. Is met een provinciale ontheffing wel mogelijk en al gebruikt in Gelderland.

Belang van gebiedsafspraken

Piet Zegers (SBB) geeft voorbeeld van succesvolle lokale aanpak rond Leenderbos: gezamenlijk hebben Staatsbosbeheer, landbouw en WBE een raster geplaatst. Alle drie hebben hieraan betaald. Was enerzijds een symbolisch gebaar, waarbij de drie partijen samenwerken, maar anderzijds was het ook effectief. We noemen het 'werken aan de nulstand'.

Toos Craens, melkveehouder in de grensstreek in de Brabantse Kempen. We zijn in een vroeg stadium, voordat de zwijnen overlast veroorzaken, het gesprek aangegaan met alle partijen, ook in België. Agentschap voor Natuur en Bos (België) werkte in begin niet goed mee, maar toen een grasland met een zeldzame vegetatie werd beschadigd door zwijnen veranderde hun houding.

Een probleem dat soms voorkomt: territoriumgedrag van jagers. 'jij mag niet op mijn hoogzit'. Dat betekent dus dat sommige plekken meerdere weken niet bezet zijn. Daar is nog winst te halen. Zou met gebiedsafspraken ook kunnen verbeteren.

Soms willen lokale grondeigenaren niet meewerken aan beheer: ze zeggen 'ja' en doen 'nee'.

Conclusie populatiebeheer

Zorg voor een groot mogelijke 'gereedschapskist' met toe te passen methodes, waarin nu nog niet toegestane methodes worden opgenomen, met name de aanzit – drukjacht.

Maak gebiedsgericht afspraken afhankelijk van je doelen over de inzet van de methodes.

Toegevoegd

Voorkomen landbouwschade

Dit onderdeel is tijdens de bijeenkomst tussendoor aan de orde geweest. Rasters zijn het meest effectief, maar het is niet wenselijk dat het landschap hiermee wordt vol gezet (recreatie).

Bovendien is onderhoud ook kostbaar. Gebruik kan probleem lokaal wel oplossen. Raster met openingen erin ('fuikmethode') kan ook voor aanzitjacht effectief werken! Zwijnen worden naar aanzit geleid langs raster.

Mogelijk zijn sommige maisrassen minder/niet smakelijk voor zwijnen, maar het kan ook zijn dat dit alleen samenhangt met het stadium (deegrijpheid) waarin de kolven zich bevinden.

Aanrijdingen

We nemen in rapportage cijfers op over het aantal aanrijdingen met wilde zwijnen.

Rondvraag

- Doel van deze bijeenkomst is om de feiten goed onderbouwd naar voren te brengen. De belangenafweging vindt elders plaats.
- Nulstandbeleid is beste garantie voor lage schade. Bij loslaten moet eerst de instrumentenkoffer stevig staan (juridisch). Nulstand interpreteren als 'in bepaalde gebieden zo min mogelijk'. Nulstandbeleid is niet realistisch meer. Streef minimale stand na.
- Provincies kunnen eigen beleid voeren en zelf nieuwe leefgebieden aanwijzen. Limburg heeft de Meerlerbroek als leefgebied toegevoegd.
- De term nulstandbeleid zou moeten veranderen, want het is eerder het streven naar een minimale stand waarbij geen schade optreedt. Suggestie: nulschadebeleid.
- Afspraken die zijn gemaakt in het Faunabeheerplan, opgesteld met goedkeuring van de FBE, dienen ook nagekomen te worden door de verschillende partijen in de FBE. En het is niet de bedoeling dat ander beleid wordt uitgevoerd.
- De Zoogdiervereniging vindt dat populatiebeheer in natuurgebieden niet wenselijk is, omdat de draagkracht door het voedselaanbod wordt bepaald. Anders is dat voor populatiebeheer in landbouwgebieden om schade te voorkomen, maar dan moet belangrijke schade wel zijn aangetoond. Voorop staat preventie, daarna ingrijpen bij belangrijke schade.
- Wim Knol: zorg voor goede definities, pak het breed op en kom in je aanpak met een aantal scenario's die je in ruimte of tijd kunt toepassen. Aanpak in nulgebieden is anders dan in de grote leefgebieden.

CLM Onderzoek en Advies

Postadres

Postbus 62
4100 AB Culemborg

Bezoekadres

Gutenbergweg 1
4104 BA Culemborg

T 0345 470 700
F 0345 470 799

www.clm.nl